

UCHWAŁA NR XXXI/273/08
RADY MIEJSKIEJ TOMASZOWA MAZOWIECKIEGO
z dnia 1 października 2008 roku

w sprawie przyjęcia „Planu Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tj. Dz.U. z 2001r., Nr 142 poz1591 z 2002r. Nr 23 poz. 220, Nr 62. poz. 558, Nr 113 poz. 984, Nr 153 poz 1217, Nr 214 poz. 1806, z 2003r., Nr 80 poz. 717, Nr 162 poz. 1568., z 2004r., Nr 102 poz. 1055, Nr 116 poz. 1203, Nr 167, poz. 1759, z 2005r. Nr 172, poz. 1441, Nr 175, poz. 1457, z 2006r., Nr 17, poz. 128, Nr 181, poz. 1337; z 2007 r. 48, poz. 327, Nr 138, poz. 974, Nr 173, poz. 1218) Rada Miejska Tomaszowa Mazowieckiego uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Traci moc Uchwała Nr XXVIII/293/04 z dnia 27 października 2004 roku w sprawie uchwalenia Planu Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2004 – 2006 oraz kierunków rozwoju lokalnego na lata 2007 – 2013 i Uchwała Nr LXII/511/06 z dnia 27 września 2006 roku o zmianie Uchwały Rady Miejskiej Tomaszowa Mazowieckiego w sprawie uchwalenia Planu Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2004 - 2013.

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Tomaszowa Mazowieckiego.

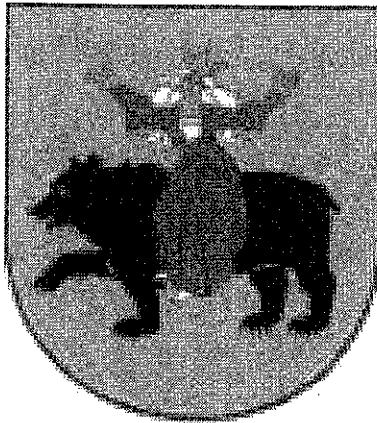
§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady Miejskiej
Tomaszowa Maz.

Zenon Adam Kaszi

Załącznik

do Uchwały Nr XXXI/273/08
Rady Miejskiej w Tomaszowie Mazowieckim
z dnia 1 października 2008 roku
w sprawie **przyjęcia „Planu Rozwoju Lokalnego
dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013”**

**Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta
Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013**

Urząd Miasta

ul. P.O.W. 10/16, 97-200 Tomaszów Mazowiecki

www.tomaszow-maz.eu

SPIS TREŚCI:

I.	Obszar i czas realizacji Planu Rozwoju Lokalnego	6
1.	Okres planowania na lata 2008 – 2013	6
2.	Okres planowania na lata 2013 – 2020	10
II.	Aktualna sytuacja społeczno-gospodarcza	
	na obszarze objętym Planem Rozwoju Lokalnego	11
1.	Podstawowe dane dotyczące obszaru	11
1.1.	Położenie	11
1.2.	Powierzchnia	13
1.3.	Ludność	13
1.4.	Środowisko przyrodnicze	13
1.5.	Rys historyczny	17
1.6.	Rys kulturowy	21
2.	Zagospodarowanie przestrzenne	25
2.1.	Infrastruktura techniczna	25
2.1.1.	Drogi i komunikacja	25
2.1.2.	Sieć ciepłownicza	26
2.1.3.	Sieć wodociągowa	27
2.1.4.	Sieć energetyczna	27
2.1.5.	Sieć gazownicza	28
2.1.6.	Sieć kanalizacyjna i oczyszczanie ścieków	28
2.1.7.	Gospodarka odpadami	28
2.1.8.	Dostęp do usług pocztowych, telefonii i Internetu	29
2.2.	Własność nieruchomości	29
2.3.	Stan obiektów dziedzictwa kulturowego	32
2.4.	Uwarunkowania ochrony środowiska	33
3.	Sfera społeczna	35
3.1.	Sytuacja demograficzna i społeczna	35
3.2.	Warunki i jakość życia mieszkańców	37

3.2.1. Zasoby mieszkaniowe	37
3.2.2. Bezpieczeństwo publiczne	39
3.3. Oświata i edukacja	40
3.4. Opieka zdrowotna	41
3.4.1. Stan zdrowia mieszkańców	41
3.4.2. Placówki opieki zdrowotnej	42
3.5. Określenie grup społecznych wymagających wsparcia	43
3.6. Informacje o organizacjach pozarządowych	46
3.7. Rynek pracy	49
4. Sfera ekonomiczna	52
4.1. Gospodarka	52
4.1.1. Struktura branżowa	52
4.1.2. Otoczenie biznesu	54
4.2. Turystyka	54
4.2.1. Zaplecze noclegowe	55
4.2.2. Wybrana oferta turystyczno – rekreacyjna miasta	55
5. Identyfikacja najważniejszych problemów	57
5.1. Problemy sfery społecznej	57
5.2. Problemy ekonomiczne	60
5.3. Problemy zagospodarowania przestrzennego	60
5.4. Analiza SWOT	62
III. Cele strategiczne i operacyjne rozwoju lokalnego	66
1. Misja i wizja	66
2. Cele strategiczne i operacyjne	69
3. Analiza SMART	70
IV. Zadania zmierzające do poprawy sytuacji na obszarze realizacji Planu	72
1. Zmiany w strukturze gospodarczej	72
2. Zmiany w sposobie użytkowania terenu	72

3.	Rozwój systemu komunikacji i infrastruktury	72
4.	Poprawa stanu środowiska	72
5.	Poprawa stanu środowiska kultury i oświaty	73
6.	Poprawa warunków i jakości życia mieszkańców	73
V.	Realizacja zadań inwestycyjnych zmierzających do poprawy sytuacji na obszarze realizacji Planu	75
1.	Planowane zadania inwestycyjne	75
2.	Zadania planowane do realizacji po roku 2013	81
VI.	Powiązanie zadań realizowanych w ramach Planu Rozwoju Lokalnego innymi działaniami realizowanymi na terenie powiatu/województwa	82
1.	Plany działań na poziomie powiatu	82
2.	Plany działań na poziomie województwa	83
VII.	Oczekiwane wskaźniki efektów realizacji Planu Rozwoju Lokalnego	85
VIII.	Plan finansowy na lata 2008 – 2013	88
1.	Budżet jednostki samorządu terytorialnego	88
1.1.	Budżet za lata 2004 – 2007	88
1.2.	Budżet Miasta na rok 2008	89
1.3.	Prognoza budżetowa do roku 2013	90
2.	Inne źródła finansowania	91
IX.	System wdrażania	95
1.	Jednostki odpowiedzialne za koordynację działań	95
2.	Podmioty odpowiadające za realizację działań	95

3.	Harmonogram realizacji zadań	96
X.	Sposoby monitorowania, oceny i komunikacji	101
1.	System monitorowania Planu Rozwoju Lokalnego	101
2.	Sposoby oceny Planu Rozwoju Lokalnego	101
3.	Sposoby inicjowania współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i organizacjami pozarządowymi	102
4.	Działania informacyjne i promocja Planu Rozwoju Lokalnego	103
	Załącznik I	104
	Raport monitoringowy z realizacji projektu	
	Załącznik 2	106
	Tabela ewaluacyjna	

I

Obszar i czas realizacji Planu Rozwoju Lokalnego

Plan Rozwoju Lokalnego jest dokumentem wspierającym zarządzanie jednostką samorządu terytorialnego. Zawiera odniesienia do Strategii Rozwoju, planującej działania w sferze społecznej i gospodarczej, poszerzone o aspekty finansowe i sposoby ich wykorzystywania oraz o plany inwestycyjne zgodne z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym dla danej jednostki. Celem Planu jest koordynacja zaplanowanych działań, poprzez przyporządkowanie ich do poszczególnych jednostek i podmiotów funkcjonujących na terenie jednostki samorządu terytorialnego oraz przygotowanie harmonogramu ich wdrażania.

„Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013” w swojej strukturze zbliżony jest do propozycji nakreślonych przez Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, zawartych w „Zintegrowanym Programie Operacyjnym Rozwoju Regionalnego. Uzupełnienie Programu” i oparty na dokumentach przyjętych przez Komitet Monitorujący ZPORR z dnia 16 kwietnia 2004 roku oraz przez Zespół Przygotowawczy Komitetu Integracji Europejskiej z dnia 20 kwietnia 2004 roku, przewidujących określony układ oraz zawartość Planu Rozwoju Lokalnego.

Tomaszowski Plan Rozwoju Lokalnego powstał w oparciu o Załącznik do Uchwały Nr 424/08 Zarządu Województwa Łódzkiego z dnia 9 kwietnia 2008 roku, określający „Zasady przygotowania Planu Rozwoju Lokalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007 – 2013”.

1. Okres planowania na lata 2008 – 2013

„Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013” powstał w oparciu o cele strategiczne i operacyjne rozwoju Miasta, nakreślone w dokumencie „Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Tomaszowa Mazowieckiego 2008 – 2022”, przyjętej jednogłośnie Uchwałą Rady Miejskiej Nr XXV/194/08 z dnia 2 kwietnia 2008 roku. Strategia ta powstała przy udziale mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego, przedstawicieli Rady Miejskiej oraz pracowników Urzędu Miasta, którzy w okresie wiosna – lato 2007 roku, w ramach spotkań czterech zespołów roboczych przedstawili projekt Strategii Sukcesu, który był

następnie przedmiotem konsultacji społecznych oraz przedmiotem prac Komisji merytorycznych Rady Miejskiej. Strategia Rozwoju Miasta przewiduje na najbliższy okres, to jest na lata 2008 – 2013, następujące obszary działania:

- **uczynienie Miasta miejscem przyjaznym dla mieszkańców i gości**, w tym:
 - 1) rozwiązywanie problemów społecznych,
 - 2) zwiększenie aktywności fizycznej,
 - 3) upowszechnianie kultury i oświaty,
- **wspieranie aktywnych i kreatywnych**, w tym:
 - 1) promocję Miasta,
 - 2) wspieranie ludzi przedsiębiorczych i innowacyjnych,
 - 3) tworzenie oferty inwestycyjnej,
- **uczynienie Miasta funkcjonalnym**, to znaczy:
 - 1) wskazanie planowanych i potencjalnych inwestycji,
 - 2) przekształcenie centrum Miasta,
- **budowanie świadomego obywatelstwa**, czyli:
 - 1) upowszechnianie standardów i świadomości zbiorowości lokalnej,
 - 2) polepszanie warunków dla podnoszenia wiedzy i kompetencji.

Pierwszym elementem realizacji Strategii Rozwoju Tomaszowa Mazowieckiego było przyjęcie – ponownie jednogłośnie – Uchwałą Rady Miejskiej Nr XVIII/244/08 z dnia 26 czerwca br. „**Wieloletniego Planu Inwestycyjnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013**”. Projekt tego dokumentu powstał przy udziale mieszkańców Tomaszowa, przedstawicieli Rady Miejskiej oraz pracowników wydziałów merytorycznych Urzędu Miasta, którzy w okresie od września do listopada 2007 roku składali wnioski inwestycyjne. Wnioski te, w okresie od grudnia 2007 do kwietnia 2008 roku poddane były ocenie formalnej i merytorycznej oraz konsultowane były pod kątem możliwości uzyskania dofinansowania ze środków europejskich oraz innych źródeł. Wieloletni Plan Inwestycyjny Miasta zawiera listę zadań, z których część jest kontynuacją inwestycji z lat ubiegłych lub stanowi efekt wdrożonych programów długoterminowych. W dokumencie wymienia się także zadania, które w najbliższej przyszłości stanowią wyzwanie dla władz Tomaszowa Mazowieckiego i zadecydują o wizerunku Miasta.

Tomaszów Mazowiecki nie posiada w chwili obecnej *Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego*, a ład przestrzenny opiera na „**Studium**

Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta” z dnia 5 października 2005 roku. Procedura uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla Tomaszowa Mazowieckiego powinna zostać zakończona na przełomie 2008 i 2009 roku.

W sferze społecznej rozwoju Tomaszowa Mazowieckiego trwają aktualnie prace nad stworzeniem *Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych*, w ramach której planowane są działania w obszarach dotyczących:

- osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- rodziny, dzieci i młodzieży,
- seniorów,
- mieszkalnictwa,
- osób niepełnosprawnych,
- problematyki prozdrowotnej.

Rozpatrywany w szerokim kontekście „Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013” spójny jest swoim obszarem oddziaływania oraz czasem realizacji z najważniejszymi dokumentami strategicznymi, planistycznymi i wspomagającymi zarządzanie, uchwalonymi i obowiązującymi na poziomie Unii Europejskiej i Polski. W kolejności są to:

- **Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 roku, ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności**, w którym określa się jako cel główny spójność gospodarczą i społeczną Unii Europejskiej, rozumianą jako harmonijny, zrównoważony i trwały wzrost Wspólnoty,
- **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007 – 2013, wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie – Narodowa Strategia Spójności z 1 sierpnia 2006 roku** definiujący cele rozwoju kraju jako:
 - 1) poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych oraz rozbudowa mechanizmów partnerstwa,
 - 2) poprawa jakości kapitału ludzkiego i zwiększenie spójności społecznej,
 - 3) budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski i jej regionów,

- 4) podnoszenie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora wytwórczości o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług,
 - 5) wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej,
 - 6) wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich.
- **Strategia Rozwoju Kraju** ogłoszona w listopadzie 2006 roku, kreśląca wizję Polski w perspektywie 2015 roku i określająca priorytety rozwoju w postaci:
 - 1) wzrostu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki,
 - 2) poprawy stanu infrastruktury technicznej i społecznej,
 - 3) wzrostu zatrudnienia i podniesieniu jego jakości,
 - 4) budowy zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa,
 - 5) rozwoju obszarów wiejskich,
 - 6) rozwoju regionalnego i podniesienia spójności terytorialnej.
 - **Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju**, według której rozwój to „zespół wzajemnie powiązanych działań podejmowanych i realizowanych w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz spójności społeczno-gospodarczej i terytorialnej w skali krajowej, regionalnej i lokalnej”; ustawa ta precyzuje 15 obszarów oddziaływania:
 - 1) ochrona środowiska,
 - 2) ochrona zdrowia,
 - 3) promocja zatrudnienia, w tym przeciwdziałanie bezrobociu, łagodzenie jego skutków i aktywizacja bezrobotnych,
 - 4) rozwój kultury, kultury fizycznej, sportu i rekreacji,
 - 5) rozwój miast i obszarów metropolitalnych,
 - 6) rozwój obszarów wiejskich,
 - 7) rozwój nauki i zwiększanie innowacyjności gospodarki,
 - 8) rozwój zachowań prospołecznych wspólnot lokalnych oraz budowy i umacniania struktur społeczeństwa obywatelskiego,
 - 9) rozwój zasobów ludzkich, w tym podnoszenie poziomu wykształcenia i wzrost kwalifikacji oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu,
 - 10) stymulowanie powstawania nowych miejsc pracy,

- 11) tworzenie i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej,
- 12) wspieranie i unowocześnianie instytucji państwa,
- 13) wspieranie rozwoju przedsiębiorczości,
- 14) wspieranie wzrostu gospodarczego,
- 15) zwiększanie konkurencyjności gospodarki,

2. Okres planowania na lata 2013 – 2022

Rozwój Tomaszowa Mazowieckiego po zakończeniu okresu planowania 2008 – 2013 kreśli „**Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Tomaszowa Mazowieckiego 2008 – 2022**”, zawierająca dziesięcioletnią wizję Miasta, w której zakłada się kontynuację zadań w strefie społecznej, gospodarczej i funkcjonalno – przestrzennej. Otwarty i dynamiczny charakter Strategii Rozwoju Miasta pozwala na jej modyfikację w przypadku pojawienia się nowych szans rozwojowych.

W szerokim kontekście rozwój Tomaszowa Mazowieckiego po 2013 roku należy odnosić do projektowanych dokumentów strategicznych i planistycznych Unii Europejskiej i Polski, które kładą nacisk na rozwój kapitału ludzkiego oraz racjonalizację wykorzystywania zasobów naturalnych i ochronę środowiska.

II

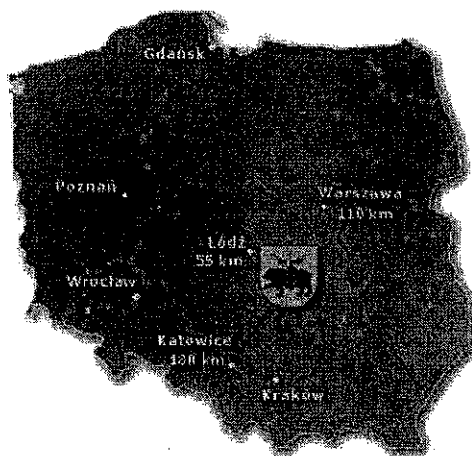
Aktualna sytuacja społeczno-gospodarcza na obszarze objętym Planem Rozwoju Lokalnego

Aktualne dane dotyczące sytuacji społeczno – gospodarczej Tomaszowa Mazowieckiego znajdują się w corocznie upowszechnianym na stronie internetowej www.tomaszow-maz.eu „Raporcie o Stanie Miasta”. Poniżej przedstawione dane wyjściowe do analizy na potrzeby przygotowania Planu Rozwoju Lokalnego dotyczą lat 2004 – 2007.

1. Podstawowe dane dotyczące obszaru

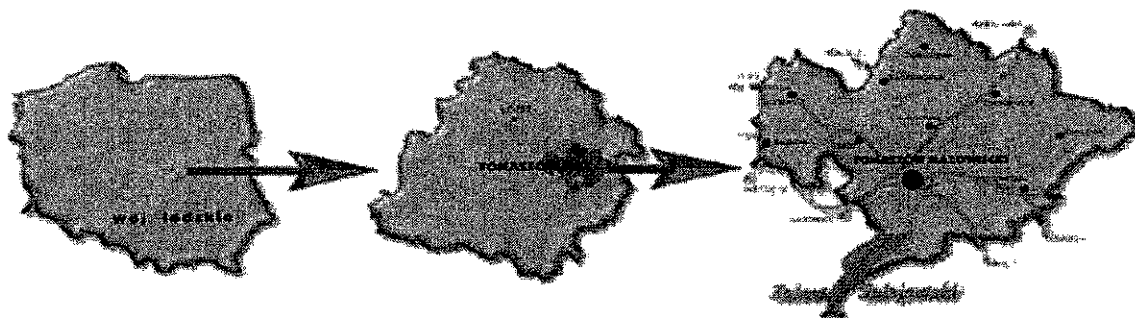
1.1. Położenie

Tomaszów Mazowiecki to gmina miejska położona u ujścia rzeki Wolbórki do Pilicy, na Równinie Piotrkowskiej, sąsiadującej ze Wzgórzami Opoczyńskimi, a wchodzącej w skład Wzniesień Południowomazowieckich. Przez Miasto przepływa pięć rzek i rzeczek: Pilica, Wolbórka, Czarna - Bielina, Piasecznica i Lubochenka. Centralna część Miasta leży na wysokości 179 m n.p.m., natomiast najniższej położona jest Brzustówka - Nowy Port 153 m n.p.m. Położenie geograficzne miasta wyznaczają współrzędne 20°01' długości geograficznej wschodniej i 51°31' szerokości geograficznej północnej.

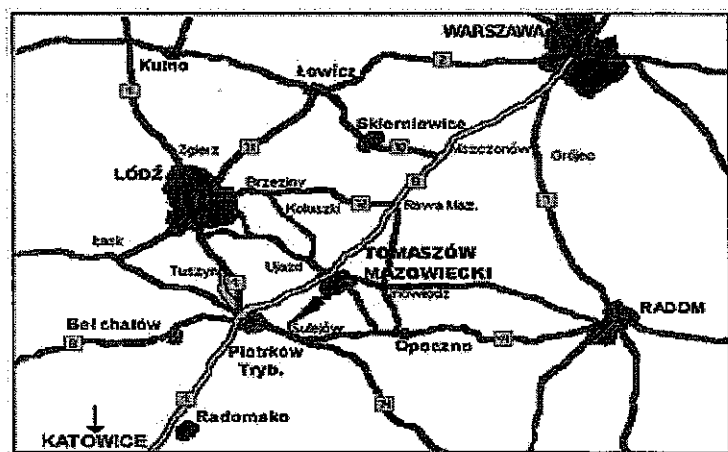
Rys. 1. Położenie Tomaszowa Mazowieckiego na mapie Polski

Miasto Tomaszów Mazowiecki znajduje się w województwie łódzkim i jest stolicą powiatu tomaszowskiego, obejmującego swoimi granicami 10 gmin

Rys. 2. Położenie Tomaszowa Mazowieckiego w województwie łódzkim

Tomaszów Mazowiecki jest istotnym węzłem komunikacyjnym. Przebiega tędy międzynarodowa droga E-67 łącząca Warszawę poprzez Wrocław z Pragą (droga krajowa nr 8) oraz drogi wojewódzkie numer 713 Łódź – Opatoczno i 739 Tomaszów Mazowiecki – Radom. Nie mniejsze znaczenie mają przebiegające tędy linie kolejowe Koluszki – Skarżysko Kamienna i Tomaszów Mazowiecki – Radom, mające bezpośrednie połączenie z Centralną Magistralą Kolejową.

Rys. 3. Układ komunikacyjny w okolicy Tomaszowa Mazowieckiego

Układ komunikacyjny w okolicy Miasta pozwala na łatwy dostęp do głównych ośrodków administracyjnych i gospodarczych Polski: Warszawy – 110 km, Łodzi – 54 km, Katowice – 180 km. W zasięgu godziny jazdy znajdują się także porty lotnicze osobowe i towarowe: Warszawa Okęcie – 114 km i Łódź Lublinek – 57 km.

1.2. Powierzchnia

Powierzchnia Miasta wynosi około 4,1 tysiąca ha (41 298 km²), w tym 530 ha zajmują trwałe użytki zielone, 62 ha nieużytki różnego typu, 63 ha parki i tereny przeznaczone na parki. Osobną kategorię stanowią użytki rolne, których ogólna powierzchnia w Mieście wynosi 1 660 ha, w tym 1 220 ha to grunty orne, 19 ha sady, 269 ha łąki oraz 261 ha pastwiska

1.3. Ludność

Poniższa tabela przedstawia liczbę ludności Tomaszowa Mazowieckiego wraz z jej rozbiciem na liczbę kobiet i mężczyzn, liczbę ludności na 1 km² oraz liczbę kobiet na 100 mężczyzn.

Tabela nr 1. Liczba ludności

Rok	Ludność ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ludność na 1 km ²	Kobiety na 100 mężczyzn
2004	67159	31573	35586	1626	113
2005	66859	31376	35483	1619	113
2006	66606	31180	35426	1613	114
2007	66232	30936	35296	1603	114

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Na uwagę zasługuje fakt stałego zmniejszania się liczby ludności Miasta, co rzutuje na zagęszczenie liczby ludności ale nie wpływa na strukturę płci.

1.4. Środowisko przyrodnicze

Rzeźba terenu Tomaszowa Mazowieckiego i okolic została ukształtowana w głównej mierze przez zlodowacenie środkowopolskie stadiał Warty i Pilicy, a następnie przemodelowana w zmiennych warunkach klimatycznych młodego plejstocenu i holocenu. Miasto i jego otoczenie znajduje się w strefie kontaktu dwu dużych jednostek strukturalnych Polski: wału pomorsko-kujawskiego łączącego się na południowym wschodzie z Górami Świętokrzyskimi (zbudowanymi głównie z wapiennych serii jury górnej) i niecki szczecińsko-mogileńsko-łódzko-miechowskiej (zbudowanej głównie z utworów kredowych). Usytuowany jest w środkowej części staroglacjalnych nizin położonych w dorzeczu Wisły, zaliczonych do podprowincji Nizin Środkowopolskich. Obszar ten leży na styku czterech z sześciu mezoregionów

makroregionu Wzniesień Południowomazowieckich: Wzniesień Łódzkich, Wysoczyzny Rawskiej, Doliny Białobrzeskiej i Równiny Piotrkowskiej.

Najważniejsze czynniki determinujące klimat Tomaszowa Mazowieckiego i okolic to położenie geograficzne i ukształtowanie powierzchni. Na rozkład przestrzenny temperatury ma wpływ wysokość nad poziomem morza oraz odległość od Morza Bałtyckiego i Oceanu Atlantyckiego. Obszar Miasta położony jest na obszarze pozostającym pod wpływem zarówno wilgotnych mas powietrza z nad Oceanu Atlantyckiego, jak i suchych mas z głębi kontynentu euroazjatyckiego. Latem przeważają masy powietrza polarno-morskiego, które napływają z zachodu lub północnego zachodu, zimą natomiast masy powietrza polarno-kontynentalnego, napływające ze wschodu. O wiele rzadziej napływają masy powietrza arktyczno – morskiego (jesień, zima, wiosna) oraz masy powietrza zwrotnikowo-morskiego (zima, lato) i zwrotnikowo-kontynentalnego (lato). Ścieranie się mas powietrza nad obszarem powoduje przejściowy charakter klimatu, którego cechą charakterystyczną jest duża zmienność warunków pogodowych z dnia na dzień oraz z roku na rok.

Wielkość opadów związana jest z rzeźbą i ekspozycją terenu. Średnia wielkość opadów w regionie powiatu wynosi 610 mm/rok, z czego około 39% przypada na miesiące letnie (czerwiec-sierpień). Czas trwania okresu wegetacyjnego (liczba dni ze średnią temperaturą dobową nie jest mniejsza niż 5°C) mieści się w przedziale 200-210 dni. Średnia roczna temperatura wynosi około 6,6°C. Bezmroźny okres trwa blisko 127 dni. Przymrozki wiosenne należą do zjawisk bardzo częstych. Występują głównie w maju, a czasami nawet jeszcze w początkach czerwca. Jesienne przymrozki rozpoczynają się zazwyczaj w pierwszej dekadzie października, ale niekiedy pojawiają się już w drugiej połowie września. Przeważają tu wiatry z zachodu, z południowego zachodu i południowego wschodu. Największe prędkości występują z kierunku zachodniego.

Niemal 70% wszystkich gleb na terenie całego powiatu stanowią gleby IV i V klasy bonitacji, II i III klasy -10%, pozostałe 20% to gleby VI klasy. W rejonie Tomaszowa Mazowieckiego dominują gleby brunatne, wylugowane, zajmujące wysoczyznową część terenu, wytworzone z piasków gliniastych i glin piaszczystych oraz gleby pyłowe, wytworzone z piasków luźnych i słabogliniastych. Na znacznej części terenu zabudowanego z piasków gliniastych, słabogliniastych i luźnych wytworzyły się gleby rdzawe i biellicowe. Na małym fragmencie wychodni kredowych skał mezozoicznych (gezy, margle) występują rędziny. Lokalnie na utworach pyłowych,

mułkach wykształciły się czarne ziemie, a sporadycznie w podmokłych obniżeniach rozległych dolin rzecznych występują organiczne gleby torfowe. Znaczną powierzchnię dolin rzecznych zajmują mady piaszczyste.

Obszar Tomaszowa Mazowieckiego należy do zlewni drugiego rzędu rzeki Pilicy. Jej dopływem jest rzeka Wolbórka, do której dopływa rzeka Czarna – Bielina z dopływami rzeką Piasecznicą i Lubochenką. Szerokość rzeki Pilicy wynosi od 80 do 120 m a jej średni spadek przy średnim stanie wody wynosi 0,045%. Najniższe stany rzeki Pilicy mają miejsce w czerwcu i lipcu, najniższe obserwowane przepływy wynosiły około kilku m/s a największe obserwowane przepływy wynosiły około 450 m³/s. Na obszarze Miasta rzeka Wolbórka i jej dopływy mają koryta sztucznie wyprostowane a ich spadki wynoszą od 0,07 do 0,25 %.

Ciekawostką Tomaszowa Mazowieckiego są Niebieskie Źródła – zbiornik typu starorzecza na tarasie zalewowym Pilicy z samowypływami krasowych wód subartezyjskich z utworów jury. Ich wydajność wynosi od 57 do 152 l/s (od 205 do 547m³/h).

Obszar Tomaszowa Mazowieckiego pod względem wód podziemnych zaliczany jest do regionu X – środkowomazowieckiego, rejonu X_A – tomaszowskiego. Miasto położone jest na obszarze Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP) nr 404 Koluszki – Tomaszów i 410 Opoczno. Są to szczelinowo – krasowe zbiorniki w utworach jury górnej. Zasoby zbiornika GZWP 404 wynoszą 350 tys, m³/d przy średniej głębokości studni 200 m, a zbiornika GZWP 410 115 tys, m³/d przy średniej głębokości studni mniejszej niż 100 m. Na terenie Miasta występują dwa poziomy wodonośne podziemne: pierwszy związany z wodonośnymi utworami czwartorzędu i drugi z wodonośnymi utworami jury.

Okolice Tomaszowa Mazowieckiego to miejsce występowania wielu gatunków roślin i zwierząt. Jest to na tyle unikalne środowisko, że utworzono tutaj dwa bardzo duże parki krajobrazowe: Sulejowski i Spalski Park Krajobrazowy. Każdy z nich jest wyjątkową atrakcją turystyczną dla miłośników natury. Stanowią one główne skupiska flory i fauny. Puszcza Pilicką nazywamy obszary leśne w środkowym biegu Pilicy, choć odbiegają one od charakteru historycznej Puszczy. Do najcenniejszych należą, obejmujące ok. 9 000 ha lasy Spalskie położone na lewym brzegu Pilicy na wschód od Tomaszowa Mazowieckiego. Dominują tu młode drzewostany sosnowe, ale możemy również spotkać imponujące starodrzewy sosnowe i dębowe. Na obszarze parku i jego strefy ochronnej ponad 100 starych drzew, głównie dębów uznanych zostało za pomniki

przyrody. Spotkamy je w zabytkowych parkach wiejskich w Rzeczycy i Grotowicach oraz na cmentarzach w Rzeczycy i Poświętnem.

Dość duże zróżnicowanie środowiska przyrodniczego umożliwia bytowanie różnorodnej i bogatej w gatunki flory i fauny. Obecnie szacuje się, że występuje tu ponad 800 gatunków roślin naczyniowych to jest paprotników i kwiatowych. Do atrakcyjnych podlegających ochronie roślin należą między innymi: bluszcz pospolity, wawrzynek wilcze łyko, widłaki, orlik pospolity, grązel żółty i wiele innych. Nad Zalewem Sulejowskim można spotkać rzadkie okazy roślinne: widłaki i storczyki, zimozioł północny i długosz królewski. W Pilicy oraz jej starorzeczach stwierdzono występowanie 28 gatunków ryb i jednego przedstawiciela smoczkoustych - minoga strumieniowego. Ponadto można spotkać tu 9 gatunków płazów (w tym 6 chronionych) i 5 gatunków gadów (wszystkie chronione). Stwierdzono występowanie 139 gatunków ptaków, z których aż 136 podlega ochronie lub są to ptaki łowne. Najciekawsze okazy to: gagoł, bąk, rybitwa białoczelna, kropiatka, siweczka obroźna. Również ssaki są bogato reprezentowane. Występuje tu 31 gatunków ssaków, z czego 7 objętych jest całkowitą ochroną, a 12 należy do zwierzyny łownej. Należy podkreślić występowanie dobrego pogłowia tzw. zwierzyny grubej, a zwłaszcza dzików, saren, jeleni szlachetnych i danieli. Mało znanym faktem jest istnienie w leśnictwie Książ koło Smardzewic ośrodka hodowli żubrów o powierzchni 32,00 ha, utworzonego w 1934 roku. Jest to ośrodek zamknięty, zwiedzanie jest możliwe tylko za specjalną zgodą. Na ogromnym terenie przebywa tu grupa żubrów wyselekcjonowanych – ich liczba nie jest stała. Prawdziwym rajem dla miłośników ryb i ptaków jest Zalew Sulejowski. To piękne sztuczne jezioro wraz z zatopionym korytem Pilicy i pobliskimi starorzeczami to raj dla wędkarzy z centralnej Polski. W Zbiorniku istnieje obfitość ryb takich jak szczupaki, okonie, leszcze, węgorze, karpie, amury, bolenie. Królem tego sztucznego jeziora jest jednak sandacz, na połów którego zjeżdżają wędkarze z całego kraju. Z roku na rok pojawia się nad jeziorem coraz więcej ptaków takich jak rybitwy, mewy małe, mewy śmieszki, kaczki nurkujące. Z ptaków chronionych spotkać można bąka, gagoła, kropiatkę i rybitwę białoczelną. W trakcie przelotów odpoczywają tu kormorany i łabędzie nieme, zaobserwowano tu również rybołowa – rzadkiego drapieznika. Z ssaków spotkać można bobra, wydrę i łosia wędrownego, a czasem wilka.

W Tomaszowie Mazowieckim znajduje się obszar zaliczany do sieci NATURA 2000, wyznaczony w celu ochrony cennych i zagrożonych składników różnorodności

biologicznej kontynentu europejskiego – Rezerwat Niebieskie Źródła. Polska w ramach procesu integracji z Unią Europejską została zobowiązana do wyznaczenia na swoim terytorium obszaru sieci NATURA 2000 oraz przesłania ich listy do Komisji Europejskiej. Obok Rezerwatu Niebieskie Źródła, do sieci NATURA 2000 zaliczono także Lasy Spalskie, jako specjalny obszar ochrony siedlisk oraz Dolinę Pilicy, jako obszar specjalnej ochrony ptaków. Planowanym obszarem, który ma być włączony do sieci NATURA 2000 są Łąki Ciebłownicze.

1.5. Rys historyczny

Wykopaliska archeologiczne wskazują, że teren zajmowany obecnie przez miasto Tomaszów Mazowiecki był gęsto zamieszkały już w okresie prehistorycznym. Jednak mające potwierdzenie w dokumentach początki osadnictwa na terenie Tomaszowa Mazowieckiego sięgają późnego średniowiecza. W okresie tym dzisiejszy obszar miasta leżał w granicach trzech krain historycznych: ziemi łęczyckiej, ziemi sieradzkiej i Małopolski. Powstały wtedy osady wiejskie, które obecnie znajdują się w granicach administracyjnych miasta: Starzyce, Brzustówka, Nagórzyce i Białobrzegi.

Za początek Tomaszowa Mazowieckiego uważa się rok 1788, kiedy nad rzeką Wolbórką powstała niewielka osada, w której zamieszkali pracownicy zatrudnieni przy wytopie żelaza w wielkim piecu hutniczym, zbudowanym przez właściciela okolicznych dóbr - hrabiego Tomasza Ostrowskiego. Osadę umiejscowiono w pobliżu wielkiego pieca, w rejonie dzisiejszej ulicy Tkackiej. Liczyła ona kilkanaście domów i początkowo zwano ją Kuźnicami Tomaszowskimi.

W związku ze spadkiem dochodowości dóbr, nastawionych wówczas na rolnictwo i hutnictwo, Antoni Ostrowski postanowił wzorem innych właścicieli ziemskich zainwestować w rozwój włókiennictwa. W końcu 1822 roku przybyli do Tomaszowa pierwsi osadnicy, głównie sukiennicy z terenu Saksonii i Dolnego Śląska. W 1830 roku Tomaszów miał już 4345 mieszkańców. Powstała wtedy znaczna liczba zakładów produkcyjnych nastawionych głównie na wytwarzanie tkanin wełnianych i półproduktów do nich. Największymi z nich były dwie zmechanizowane przędzalnie, wykorzystujące wody Wolbórki do napędu maszyn. Tomaszów stał się jednym z głównych ośrodków tworzącego się wtedy łódzkiego okręgu przemysłowego. Jego szybki rozwój spowodował, że w 1824 roku otrzymał status osady handlowo – przemysłowej. O wzroście znaczenia miejscowości świadczy również przeniesienie do niej przez Antoniego Ostrowskiego ośrodka administracji jego dóbr z Ujazdu oraz

stacji pocztowej z Lubochni. Moment szczytowy rozwoju pierwszego okresu istnienia Tomaszowa zbiegł się z nadaniem mu w dniu 6 lipca 1830 roku praw miejskich oraz nazwy Mazowiecki.

W tym okresie, wraz z napływem licznych osadników, miasto przybrało charakter wielonarodowy i wielowyznaniowy. Wraz z przybyciem osadników z terenu państw niemieckich, powstała parafia ewangelicka. Rozwijające się miasto przyciągnęło również liczną grupę ludności żydowskiej, która również utworzyła swoją gminę wyznaniową. W międzyczasie również ludność polska otrzymała własną parafię katolicką przeniesioną z pobliskiej miejscowości Tobiasze.

W 1844 roku Tomaszów Mazowiecki został uznany za miasto rządowe, co w połączeniu z regulacją i powiększeniem terytorium, ułatwiło jego dalszy rozwój. Trwałe przyspieszenie rozwoju miasta nastąpiło w 1851 roku, gdy doszło do szybkiego wzrostu produkcji i rozbudowy potencjału tomaszowskiego przemysłu. Do napędu urządzeń zaczęto na szeroką skalę używać maszyn parowych. Oddano do użytku nowe przędzalnie i tkalnie. Specjalnością Tomaszowa pozostała produkcja tkanin wełnianych, przy małym udziale bawełnianych, czym różnił się on m.in. od Łodzi.

Koniec XIX wieku to ciągły wzrost produkcji przemysłowej, dzięki któremu Tomaszów Mazowiecki staje się jednym z największym ośrodków produkcji tkanin wełnianych na ziemiach polskich. Do największych zakładów przemysłowych w tym czasie należały fabryki: Maurycego Piescha, Fürstenwalda i Simona, Hilarego Landsberga, Zussmana Bernsteina oraz Jakuba Halperna. Edward Roland rozwinął produkcję dywanów. Wraz z powstaniem dużych zakładów nastąpił znaczny postęp techniczny w tomaszowskich przedsiębiorstwach, do tej pory zacofanych na tle istniejących w innych miejscowościach regionu. Jednocześnie ostatecznie upadło hutnictwo, które dało początek przemysłowi tomaszowskiemu.

W przededniu wybuchu I wojny światowej, Tomaszów Mazowiecki należał do grona 10 największych ośrodków przemysłowych w Królestwie Polskim. Choć miasto zbytnio nie ucierpiało w wyniku działań wojennych, bardzo szybko dały o sobie znać inne negatywne zjawiska. Tomaszów Mazowiecki znalazł się w strefie zajętej przez wojska niemieckie. Nowy okupant rozpoczął rabunkową gospodarkę. Wywieziono z miasta wszystkie nowoczesne urządzenia przemysłowe, a także zapasy surowców. Spowodowało to unieruchomienie zakładów i olbrzymie bezrobocie, a z nim głód.

W ostatnim okresie I wojny światowej nastąpił gwałtowny rozwój działalności narodowej. W Tomaszowie powstały ogniwa działających w reszcie kraju organizacji niepodległościowych. Dzięki temu, gdy zakończyła się I wojna światowa, mieszkańcy byli przygotowani do oswobodzenia miasta spod okupacji.

Pierwsze lata niepodległości w Tomaszowie Mazowieckim stały pod znakiem odbudowy jego potencjału gospodarczego z przed I wojny światowej. Wiele zakładów przemysłowych wznowiło produkcję już w 1919 roku, ale dopiero pod koniec lat 20-tych XX wieku osiągnięto dawny poziom produkcji. W tym okresie zdecydowanie na czoło zakładów przemysłowych w mieście wysunęła się Tomaszowska Fabryka Sztucznego Jedwabiu, zatrudniająca ponad 60% miejscowych robotników. Ze względu na duży popyt na włókna sztuczne, przez cały okres międzywojenny zwiększała ona poziom swojej produkcji. Wśród fabryk przemysłu włókienniczego najlepiej rozwijały się przedsiębiorstwa produkujące dywany. Tradycyjna dla Tomaszowa Mazowieckiego wytwórczość tkanin wełnianych przeżywała stagnację ze względu na odcięcie od tradycyjnych rynków rosyjskich.

Przemianom tym towarzyszyła zmiana struktury narodowościowej. Znacznie zmalał udział ludności niemieckiej. Zdecydowana przewagą liczebną uzyskała ludność polska, przy zachowaniu znacznego odsetka ludności żydowskiej.

Najbardziej tragicznym okresem w dziejach Tomaszowa Mazowieckiego były lata II wojny światowej. Już w pierwszych dniach niemieckiej agresji stał się on obiektem nalotów. W dniu 6 września 1939 roku miasto było terenem walk 44 Pułku Piechoty z niemiecką 1 Dywizją Pancerną. Wydarzenia te spowodowały znaczne zniszczenia materialne. Po dokonaniu podziału ziem polskich przez okupantów, Tomaszów Mazowiecki został włączony do Generalnego Gubernatorstwa i stał się siedzibą nowoutworzonego powiatu tomaszowskiego. Od pierwszych dni okupacji, mieszkańcy miasta zostali poddani narastającemu terrorowi. Pierwsze represje dotknęły inteligencję tomaszowską, następnie objęły inne środowiska społeczne. Wielu aresztowanych zostało straconych w licznych miejscach kaźni w samym mieście, jak i jego okolicach. Najtragiczniejszy los spotkał ludność żydowską. W maju 1940 roku została ona umieszczona w 3 gettach zlokalizowanych na terenie miasta. Jednocześnie Niemcy rozpoczęli politykę eksterminacji Żydów. Większość wywieziono i zamordowano w obozie zagłady w Treblince. Ocenia się, że okres okupacji przeżyło tylko około 500 tomaszowskich Żydów. Polityka okupanta spowodowała powstanie ruchu oporu. Już jesienią 1939 roku powstały pierwsze grupy konspiracyjne.

Mieszkańcy miasta czynnie wspierali oddział majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala”. Tomaszów był siedziba dowództwa obwodu ZWZ, a później AK. W pobliżu miasta działały silne oddziały partyzanckie. Działalność konspiracyjną utrudniał fakt istnienia w Tomaszowie licznej mniejszości niemieckiej. Temu można przypisać liczne aresztowania wśród członków ruchu oporu. Okupacja niemiecka w Tomaszowie Mazowieckim skończyła się 18 stycznia 1945 roku, gdy do miasta wkroczyły oddziały Armii Czerwonej.

Lata II wojny światowej i ich późniejsze konsekwencje spowodowały wiele zasadniczych zmian w Tomaszowa Mazowieckiego. Zmieniła się jego sytuacja ludnościowa. Wymordowanie Żydów i odpływ osób pochodzenia niemieckiego spowodowały, że Tomaszów stał się miastem jednolitym narodowościowo. Podstawowym problemem pierwszych lat powojennych było uruchomienie produkcji przemysłowej. Sytuacja pod tym względem była znacznie lepsza niż po I wojnie światowej, gdyż już na początku 1945 roku uruchomiono duże fabryki, między innymi Tomaszowską Fabrykę Sztucznego Jedwabiu.

W 1946 roku tomaszowskie przedsiębiorstwa przemysłowe zostały znacjonalizowane. W okresie PRL nastąpiła odbudowa i rozbudowa tradycyjnych dla Tomaszowa gałęzi przemysłu. Największym przedsiębiorstwem pozostała TFSJ nazwana później Zakładami Włókien Chemicznych „Wistom”. Fabryki włókiennicze związane z produkcją tkanin wełnianych połączono w dwa duże kombinaty. Otrzymały one nazwy: Mazowieckie Zakłady Przemysłu Wełnianego „Mazovia” (powstałe m.in. z zakładów Landsberga oraz Piecha) i Zakłady Przemysłu Wełnianego „Tomtex” (utworzone na bazie fabryki Bornsteina). Kontynuowano produkcję dywanów w Tomaszowskiej Fabryce Dywanów „Weltom” oraz tkanin dla potrzeby przemysłu w Tomaszowskiej Fabryce Filców Technicznych. Jednocześnie powstały przedsiębiorstwa reprezentujące nowe w Tomaszowie gałęzie przemysłowe lub nie mające wcześniej większego znaczenia, m.in. produkujące wyroby odzieżowe, skórzane, artykuły spożywcze.

Podjęmowano inne działania, które przyczyniły się do znacznego awansu cywilizacyjnego mieszkańców miasta. Jednocześnie przemiany społeczno – polityczne okresu PRL przyniosły dla Tomaszowa Mazowieckiego, obok wielu skutków pozytywnych, również zjawiska negatywne, które były typowe dla tego okresu w Polsce. Największym problemem stało się zanieczyszczenie środowiska naturalnego. Dotyczyło to zwłaszcza powietrza i wód rzek zanieczyszczanych przez „Wistom”

i zakłady włókiennicze. Narastał problem mieszkaniowy. Mimo budowy nowych osiedli mieszkaniowych, kwestii tej nie udało się rozwiązać. Problem ten w niewielkim stopniu łagodziło budownictwo jednorodzinne, rozwijające się szczególnie szybko od lat 70-tych ubiegłego wieku.

Przemiany gospodarcze, jakie rozpoczęły się w Polsce i innych państwach naszego regionu w 1989 roku, niekorzystnie odbiły się na sytuacji w Tomaszowie Mazowieckim. Największe konsekwencje miało dramatyczne ograniczenie handlu z państwami powstałymi po rozpadzie ZSRR. Odczuły to szczególnie duże zakłady przemysłowe w mieście, nastawione na eksport w tym kierunku. Upadł największy z nich – „Wistom”, a inne znacznie ograniczyły produkcję lub zostały zamknięte. Taki był los również wielu mniejszych firm, które nie poradziły sobie w nowych warunkach ekonomicznych. Konsekwencją tego było powstanie dużego bezrobocia.

W ostatnich latach pojawiły się symptomy trwałej poprawy sytuacji gospodarczej. W Tomaszowie Mazowieckim zainwestowały nowe firmy z branż, które do tej pory nie odgrywały większego znaczenia w życiu gospodarczym miasta, między innymi budownictwo, przemysł spożywczy, samochodowy. Dużą rolę zaczął odgrywać sektor handlu i usług. Dobrze rozwija się życie kulturalne. Nastąpiło poszerzenie oferty edukacyjnej dla mieszkańców miasta i okolic. W Tomaszowie rozpoczęła działalność Filia Uniwersytetu Łódzkiego. Upadek części zakładów przemysłowych spowodował, że nastąpiła wyraźna poprawa sytuacji ekologicznej w mieście i jego okolicach. Umożliwia to rozwój turystyki, która ma szansę stać się specjalnością Tomaszowa Mazowieckiego.

1.6. Rys kulturowy

Tomaszów Mazowiecki jest miastem stosunkowo młodym lecz posiadającym bogatą tradycję i zaplecze kulturowe. Dziedzictwo kulturowe związane jest z przenikaniem się w tradycji Miasta czterech kultur: polskiej, niemieckiej, żydowskiej i rosyjskiej.

Najważniejsze obiekty kultury materialnej to:

- obiekty sakralne:
 - 1) modrzewiowy kościół z 1746 – dzielnica Białobrzegi,
 - 2) kościół klasycystyczny murowany z lat 1823-29 w samym centrum Miasta,
 - 3) kościół rzymskokatolicki klasycystyczny z lat 1862-64,
 - 4) kościół ewangelicki z lat 1897-1902,

- pałace, kamienice, domy:
 - 1) pałac Ostrowskich z 1812 r. – obecne siedziba Muzeum,
 - 2) pałacyk Pieschów z 1895 r.,
 - 3) pałacyk dr J.S. Rodego z 1903 r. – obecnie siedziba USC,
 - 4) dwór z połowy XIX w. w dzielnicy Białobrzegi,
 - 5) pałac rodziny Halpernów z 1888 r.,
 - 6) willa fabrykancka z przełomu XIX-XX w.,
 - 7) pałacyk Landsbergów z przełomu XIX-XX w.,
 - 8) kamienica rodziny Knothe z 1896 r.,
 - 9) willa Borensteinów z 1905 r. – obecne przedszkole,
 - 10) kamienica rodziny Bartke z połowy XIX w.,
 - 11) Ratusz miejski z 1927 r. – obecnie siedziba Urzędu Miasta,
 - 12) domy tkacza z XIX i XX w.
- pozostałe obiekty:
 - 1) dawny browar rodziny Knothe z II połowy XIX w.,
 - 2) dawna przędzalnia „Batavia” z lat 1824-26 – obecnie Tomaszowska Fabryka Filców Technicznych,
 - 3) pofabryczny budynek – dawne więzienie niemieckie z czasu II Wojny Światowej,
 - 4) fabryka Piescha z XIX w. – kompleks budynków (dawne zakłady Mazowia),
 - 5) dawna łaźnia żydowska – obecnie hala targowa,
 - 6) dawne jatki z lat 1837-38 – obecnie galera „Pod Arkadami”,
 - 7) pomnik T. Kościuszki z 1918 r.,
 - 8) pomnik dr J.S. Rodego – cokół 1930 r.

W Tomaszowie Mazowieckim znajduje się łącznie 77 miejsc pamięci narodowej, większość to tablice pamiątkowa na budynkach oraz obeliski przy szkołach i instytucjach użyteczności publicznej. Specjalne i warte podkreślenia są:

- obelisk z tablicą pamiątkową poległych i pomordowanych za ojczyznę w latach 1939 – 1945 znajdujący się na dziedzińcu I LO,
- obelisk poległych w walkach o niepodległość Polski w latach 1914 – 1920 znajdujący się na dziedzińcu I LO,

- obelisk z tablicą „W hołdzie uczestnikom powstań narodowych: listopadowego 1830 r., styczniowego 1863 r. społeczeństwo Tomaszowa Mazowieckiego ZBOWiD”
- obelisk poległych na polu chwały w latach 1939 – 1945 znajdujący się na cmentarzu wojennym w Tomaszowie Mazowieckim,
- obelisk pamięci mjr Henryka Dobrzańskiego „Hubala” znajdujący się cmentarzu wojennym w Tomaszowie Mazowieckim,
- grób Nieznanego Żołnierza z prochami i ziemią z pól bitewnych Kościoł Najświętszej Marii Panny w Tomaszowie Mazowieckim, znajdujący się przy ul. Słowackiego
- groby żołnierzy września 1939 r. znajdujące się na cmentarzu wojennym w Tomaszowie Mazowieckim,
- cmentarz wojenny żołnierzy armii czerwonej w Tomaszowie Maz., znajdujący się przy ul. Smutnej,
- pomnik ku czci poległych żołnierzy 14 Samodzielnej Brygady Artylerii Przeciwpancernej znajdujący się w Parku Rodego,
- pomnik ku czci rozstrzelanych członków ruchu oporu i zakładników w latach 1939 – 1945 (miejsce egzekucji Polaków), znajdujący się przy ul. Browarnej.

Produkty kulturowe Tomaszowa Mazowieckiego to przede wszystkim wytwory działających na terenie miasta placówek:

- Muzeum – powstałego w 1927 roku i od 1950 roku mieszczącego się w zabytkowym pałacu klasycystycznym o charakterze romantycznym z 1812 roku, należącym wcześniej do rodziny Ostrowskich; od 1990 roku Muzeum jest samorządową placówką kultury o charakterze naukowo – badawczym, wystawienniczym i oświatowym; w Muzeum funkcjonuje pięć działów naukowych: etnograficzny, historyczno – numizmatyczny, archeologiczny, sztuki i przyrodniczy; zbiory liczą blisko 25 000 eksponatów; placówka prowadzi katalog regionu, archiwum klisz, filmów, fotografii oraz materiałów pochodzących z badań terenowych; działalność wystawiennicza to cztery stałe ekspozycje: etnograficzna, archeologiczna, historyczna i przyrodnicza; rokrocznie Muzeum przedstawia wystawy czasowe w oparciu o własne zasoby lub eksponaty i zbiory wypożyczone z innych muzeów oraz organizuje kilka

wystaw oświatowych i pokonkursowych; placówka prowadzi także działalność oświatową,

- Miejska Biblioteka Publiczna – mieści się w 100-letnim budynku (wraz z salą teatralno-kinową); sprawuje pieczę nad 5 placówkami miejskimi oraz nadzór nad 20 bibliotekami gminnymi i filiami na terenie powiatu; MBP opiera się na tradycyjnym warsztacie pracy oraz wprowadzanej bazie internetowej (w trakcie komputeryzacji – sala multimedialna); prowadzi działalność upowszechniania wiedzy oraz na rzecz społeczności lokalnej poprzez liczne wystawy, wernisaże i liczne konkursy (łącznie liczba wydarzeń kulturalnych to 270 w 2006 roku, a najstarszy prowadzony konkurs datuje się na rok 1979).
- Miejski Ośrodek Kultury – złożony z dwóch placówek oraz muszli koncertowej w Parku Miejskim; prowadzi zajęcia stałe między innymi z zakresu edukacji ekologicznej, warsztatów artystycznych, organizacji wypoczynku dzieci i młodzieży, programów turystycznych i krajoznawczych; współpracuje na forum międzynarodowym w ramach warsztatów tanecznych oraz na forum lokalnym z Tomaszowskim Uniwersytetem Trzeciego Wieku (utworzony z inicjatywy MOK w 2006 r.),
- Dzielnicowy Ośrodek Kultury – prowadzi zajęcia stałe, tygodniowe; nie prowadzi statystyki udziału w imprezach otwartych, ale szacuje ich liczbę na 2000 osób w 2006 roku; posiada salę widowiskową, 3 pracownie stałe i zaplecze administracyjne; z racji umiejscowienia w dzielnicy Białobrzegi (obrzeża Miasta, za rzeką Pilicą) współpracuje głównie z dzielnicowymi instytucjami i organizacjami: OSP Białobrzegi, filią biblioteki, przedszkolem nr 10, ZS nr 8, towarzystwem historycznym Białobrzegów; na rok 2006 planowano ponad 20 form zajęć pozaszkolnych,
- Dom Kultury „Tkacz” – obejmuje dwie placówki na terenie Miasta, wymagające generalnego remontu i przystosowania do przyjmowania dzieci i osób niepełnosprawnych; prowadzi zajęcia stałe oraz imprezy ogólnodostępne (brak statystyki odwiedzin) z zakresu sztuki, sportu i historii; współpracuje z instytucjami kultury z terenu Miasta, ZHP, Centrum Chrześcijańskim Tomy,
- Skansen Rzeki Pilicy – znany w Polsce i za granicą (m.in. programy edukacyjne TV Polonia, Discovery Civilisation, prasa kolekcjonerska), kolekcje: trofea wojenne rzeki Pilicy (I i II WŚ, unikatowe pojazdy niemieckie wydobyte

i odrestaurowane – „na chodzie”), młyny rzeki Pilicy (młyn rzeczny w skali 1:1 przeniesiony i odrestaurowany, ruchome makiety młynów rzecznych), pamiętki dawnej Spały i inne; prowadzi inscenizacje bitewne (mały poligon z okopami, zasiekami) i ścieżki edukacyjne dla dzieci.

2. Zagospodarowanie przestrzenne

Tomaszów Mazowiecki nie posiada Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego, jednakże prowadzone są prace w celu jego przygotowania i przedstawienia do zatwierdzenia Radzie Miejskiej na przełomie 2008 i 2009 roku. Ład przestrzenny Miasta opiera się na „**Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta**” z dnia 5 października 2005 roku. Studium zgodne jest Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego, wskazującym Tomaszów Mazowiecki jako potencjalne centrum rozwoju przemysłu, usług transportowych oraz turystyki.

2.1. Infrastruktura techniczna

Infrastruktura techniczna jest elementem łączącym Tomaszów Mazowiecki w jeden organizm. Składają się na nią wszelkiego rodzaju sieci uzbrojenia terenu, układ komunikacyjny oraz usługi wyspecjalizowane, świadczone na rzecz Miasta przez podmioty zewnętrzne.

2.1.1. Drogi i komunikacja miejska

Obszar całego Powiatu tomaszowskiego charakteryzuje się jedną z najwyższych gęstości dróg w województwie łódzkim ale jednocześnie drogi w samym Tomaszowie Mazowieckim są słabej jakości, co dotyczy zarówno dróg wojewódzkich i powiatowych przebiegających przez Miasta, jak i samych dróg miejskich – lokalnych. Tomaszów Mazowiecki jest jednym z kluczowych punktów komunikacyjnych w województwie łódzkim, gdzie krzyżują się drogi międzynarodowa z krajową oraz drogi wojewódzkie. Przy tym Miasto nie posiada obwodnicy zewnętrznej, po której mógłby odbywać się ruch tranzytowy, a tak zwana „obwodnica wewnętrzna” przebiega po drogach powiatowych i miejskich, co powoduje ich ciągłą degradację. Ponadto taka charakterystyka ruchu samochodowego w Mieście wpływa na wzrost zanieczyszczenia powietrza oraz spadek bezpieczeństwa mieszkańców.

Tabela nr 2. Struktura dróg na terenie Miasta

	2006	2007
Drogi o powierzchni utwardzonej (%)	65,9 %	69,9 %
Drogi o powierzchni nieutwardzonej (%)	34,1 %	30,1 %
Drogi wojewódzkie (km/%)	8,8 km / 4,0 %	8,8 km / 4,0 %
Drogi powiatowe (km/%)	52,3 km / 23,7 %	52,3 km / 23,7 %
Drogi gminne utwardzone (km/%)?	53,1 km / 50,3 %	53,56 km / 50,8 %

Źródło: Urząd Miasta w Tomaszowie Maz.

Szansą na ograniczenie niekorzystnego wpływu ruchu samochodowego na stan powietrza oraz bezpieczeństwo mieszkańców jest komunikacja miejska, która powinna być traktowana jako najszybszy i wygodny sposób transportu miejskiego, a nie jako „transport dla ubogich”. Jednak wiek oraz stan taboru Miejskiego Zakładu Komunikacji w Tomaszowie Mazowieckim wskazuje, że nie będzie on w stanie zastąpić samochodów osobowych w ruchu miejskim.

Tabela nr 3. Charakterystyka transportu publicznego w Mieście

	2006	2007
Liczba mieszkańców korzystających z transportu publicznego	5 447 000	5 472 000
Ilość linii autobusowych (w tym miejskich)	14 (8)	14 (8)
Łączna długość linii autobusowych (w tym w mieście)	204 (131) km	202 (131)
Tabor (ilość/ średni wiek /średnia liczba miejsc)	41 / 12 / 88	41 / 14 / 89

Źródło: Miejski Zakład Komunikacji w Tomaszowie Maz.

2.1.2. Sieć ciepłownicza

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego działają trzy główne zakłady produkujące ciepło:

- 1) Spółdzielnia Mieszkaniowa „Przodownik” posiada dwa źródła energii cieplnej obsługujące ponad 25 tys. odbiorców:
 - kotłownia zlokalizowana w obrębie ul. Zawadzkiej i Milenijnej, zasilająca w energię ciepłą osiedla mieszkaniowe oraz odbiorców zewnętrznych,

posiada kotły opalane miałem węglowym, kotły wyposażone są w urządzenia odpylające,

- kotłownia zlokalizowana przy ul. Bohaterów 14-tej Brygady, zasilająca w energię ciepłą osiedla mieszkaniowe oraz odbiorców zewnętrznych, posiada kotły opalane miałem węglowym, kotły wyposażone są w urządzenia odpylające,

2) Zakład Gospodarki Ciepłej posiada jedno źródło energii ciepłej, obsługującej 95 klientów instytucjonalnych, zlokalizowane przy ul. Wierzbowej, posiada kotły opalane miałem węglowym, kotły wyposażone są w urządzenia odpylające,

3) Spółdzielnia Mieszkaniowa „Grotta”

Na terenie Miasta funkcjonuje wiele indywidualnych kotłowni, opalanych olejem opałowym, gazem ziemnym, biomasą, ale i węglem czy miałem węglowym. Stopniowy rozwój sieci ciepłowniczej ZGC prowadzi do likwidacji starych kotłowni, działających w instytucjach użyteczności publicznej oraz u prywatnych odbiorców.

2.1.3. Sieć wodociągowa

Sieć zaopatrzenia mieszkańców Miasta Tomaszów Mazowiecki w wodę jest dobra. Ogólna długość sieci wodociągowej w Mieście na rok 2005 wynosi 157,6 km, z tego sieci magistralnej jest 17,0 km, a rozdzielczej 140,6 km. Korzysta z niej obecnie ok. 96% mieszkańców Miasta. Problemem sieci wodociągowej jest jej zły stan techniczny oraz konieczność wymiany sieci znajdującej się w centrum Miasta (prawy i lewy brzeg rz. Wolbórki) ze względu na materiały zawierające azbest.

2.1.4. Sieć energetyczna

Sieć energetyczna na terenie Miasta na koniec 2006 roku obejmuje linie napowietrzne 110 kV (16 600 km) i 15 kV (68 036 km), linie kablowe 15 kV (125 559 km), linie napowietrzne 0,4 kV (292 683 km), linie kablowe 0,4 kV (204 308 km). Łączna liczba odbiorców to 30 279 podmiotów. Sieć wymaga konserwacji i terminowej modernizacji. Tomaszów Mazowiecki posiada 5 rejonów pod przyszłe inwestycje, związane z zaopatrzeniem w energię. Posiadają one pełny dostęp do sieci energetycznej.

2.1.5. Sieć gazowa

Długość gazociągów z przyłączami na koniec 2006 roku wynosi 122,8 km, w tym sieć rozdzielcza stanowi 82,5 km, a przyłącza w liczbie 2390 sztuk – 40,3 km. Najbliższe inwestycje obejmują wymianę sieci gazowej w ulicy Wysokiej, co umożliwi zasilanie w gaz ziemny Spały i terenów po Zakładach ZWCh „Wistom” oraz wymianę sieci gazowej osiedla Niebrów Północ ze względu na zły stan gazociągów.

2.1.6. Sieć kanalizacyjna i oczyszczanie ścieków

Długość sieci kanalizacyjnej na terenie Miasta na rok 2006 wynosi 81,7 km, przy czym jest to w całości sieć rozdzielcza (brak sieci ogólnospławnej). Odsetek mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej wynosi 73,7%.

Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest przy ul. Henrykowskiej 2/4. Została ona wybudowana na licencji niemieckiej firmy LURGI (Lurgi Apparate-Technik GmbH) na przełomie lat 70 – 80-tych i oddana do użytku w 1983 roku na potrzeby ZWCh Wistom. Projektowa przepustowość oczyszczalni wynosiła 88 000 m³/dobę. Oczyszczalnia przyjmowała ścieki chemiczne z ZWCh Wistom i komunalne w ilościach 10 000 – 15 000m³/dobę z oczyszczalni przy ul. Kępa.

Obecnie do oczyszczalni dopływają ścieki z całego Miasta, co zapewnia wykorzystanie mocy przerobowych w 60% oraz oznacza, że przyjmowane ścieki są oczyszczane w 100%. Osobnym kolektorem dopływają w dni robocze ścieki z zakładów drobiarskich oraz ścieki dowożone taborem asenizacyjnym. Zaplanowano rozbudowę i modernizację oczyszczalni ścieków, która będzie się składać z dwóch etapów: mini modernizacji (rozpoczęta w 2003 roku) oraz modernizacji kompleksowej.

Wstępny zakres przedsięwzięcia obejmuje: uzyskanie redukcji substancji biogennych w ściekach odprowadzanych do odbiornika, zgodnie z wymogami aktualnie obowiązującego prawa ochrony środowiska; rozwiązanie gospodarki osadami ściekowymi oraz zagospodarowanie osadów pościekowych z wykorzystaniem istniejącej spalarni, rekultywację osadów pościekowych zalegających na lagunach.

2.1.7. Gospodarka odpadami

Tomaszów Mazowiecki prowadzi gospodarkę odpadami w tzw. systemie umów, tzn. zleciło prowadzenie gospodarki w drodze umowy i wymaga od społeczności Miasta posiadania umów o wywóz nieczystości stałych. Na koniec 2006 roku system obejmował 98,5 % ludności Miasta (szacuje się, że 1,5 % populacji nie ma podpisanych

umów na wywóz zarówno nieczystości stałych, jak i płynnych). Ponad 55 tys. mieszkańców objętych jest bezpłatnym programem selektywnej zbiórki odpadów. Najbliższe wysypisko znajduje się w miejscowości Lubochnia Górki i po przerwie spowodowanej brakiem zintegrowanego pozwolenia w czerwcu 2007 roku wznowiło przyjmowanie śmieci.

Co roku w Tomaszowie Mazowieckim pojawia się problem tak zwanych „dzikich wysypisk”, które są sukcesywnie likwidowane. Elementem pozytywnym jest stale zmniejszająca się ich liczba, co należy wiązać ze wzrostem świadomości mieszkańców, akcjami typu „Sprzątanie świata” oraz programem segregacji odpadów, w tym z punktami przyjmowania odpadów niebezpiecznych i sprzętu elektrycznego.

2.1.8. Dostęp do usług pocztowych, telefonii i internetu

Na terenie Miasta znajdują się obecnie 4 Urzędy Pocztowe i 5 placówek pocztowych. Łącznie znajduje tu zatrudnienie 107 osób świadczących wszystkie usługi pocztowe.

Dostawcy usług telefonicznych stacjonarnych to TP SA, praktycznie pokrywająca teren całego Miasta oraz operator telewizji kablowej MULTIMEDIA, oferujący dostęp tylko dla abonentów TV na osiedlach domów wielorodzinnych od 2006 r. Usługi telefoniczne są także dostępne poprzez operatorów sieci komórkowych.

Dostęp do internetu na terenie całego Miasta zapewniają: TP SA (usługa Neostrada TP), operator telewizji kablowej MULTIMEDIA (dla abonentów usług TV) oraz 5 dostawców radiowych.

Nie utrzymał się na lokalnym rynku nowy dostawca telewizji kablowej oraz internetu – POLNET, który po raz drugi próbował wejść do Tomaszowa Mazowieckiego.

2.2. Własność nieruchomości

Struktura własności gruntów w Tomaszowie Mazowieckim wskazuje na dominację własności prywatnej (2 065 ha) i państwowej (867 ha) nad własnością komunalną Miasta (536 ha). Na uwagę zasługuje fakt, że aż 662 ha stanowią grunty komunalne nie będące w gestii Miasta.

Tomaszów Mazowiecki oferuje znaczne tereny pod inwestycje przemysłowe, usługowe i rekreacyjno – turystyczne, znajdujące się w posiadaniu Miasta, jak

i podmiotów prywatnych. Największe obszary inwestycyjne wraz z ich krótką charakterystyką i położeniem prezentuje tabela i mapa poniżej. Szczegółowa oferta inwestycyjna Miasta znajduje się na stronie www.tomaszow-maz.eu.

Tabela nr 4. Tereny inwestycyjne Miasta

Nazwa	Powierzchnia	Przeznaczenie	Uzbrojenie	Własność
Orzeszkowa I	15,9 ha	Koncentracja usług i działalności gospodarczej na terenach wielkopowierzchniowych	Droga miejska bitumiczna Linia 15kV i 110 kV Sieć gazowa Ø 200 oraz magistrala Ø 600 ze stacjami redukcji I i II stopnia Wodociąg Ø 600 Kanał sanitarny Ø 400 Kanał deszczowy Ø 600 Linia telefoniczna	14,3 ha Miasto 1,6 ha w trakcie wykupu
Orzeszkowa II	14,2 ha	Koncentracja usług i działalności gospodarczej na terenach wielkopowierzchniowych	Droga miejska bitumiczna Linia 15kV i 110 kV Sieć gazowa Ø 200 oraz magistrala Ø 600 ze stacjami redukcji I i II stopnia Wodociąg Ø 600 Kanał sanitarny Ø 400 Kanał deszczowy Ø 600 Linia telefoniczna	3 ha Miasto 11,2 ha w trakcie wykupu
Bocian	20 ha	Zieleń urządzone, parki, sport i rekreacja Przygotowana koncepcja zagospodarowania terenu przewiduje budowę kompleksu hotelowego z aqua parkiem	Drogi miejskie bitumiczne Linia 15kV i 110 kV Wodociąg Ø 600 Kanał sanitarny Ø 200 Kanał deszczowy Ø 400 Linia telefoniczna	Miasto
Zawadzka	9 ha	Zabudowa produkcyjna, składy, magazyny	Droga miejska bitumiczna Linia 15kV (możliwa 10 MV) Sieć gazowa Ø 100 ze stacją redukcji I stopnia Wodociąg Ø 150 Kanał sanitarny Ø 200 Kanał deszczowy Ø 400 Linia telefoniczna	Immobiltec Poland
Wistom	12 ha	Zabudowa produkcyjna, składy, magazyny	Droga miejska bitumiczna Linia 15kV (możliwa 4 MV) Sieć gazowa Ø 100 Wodociąg Ø 600 Kanał sanitarny Ø 4000 bezpośrednio do oczyszczalni ścieków Kanał deszczowy Ø 200 Linia telefoniczna	Metalcolor Polska

Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

<p>Nowe Centrum</p>	<p>Obszar rewitalizacji na lata 2007 – 2013</p>	<p>Funkcje turystyczne, otwarcie terenów pod budownictwo mieszkaniowe i działalność handlowo – usługową</p>	<p>Miasto Podmioty prywatne TTBS Spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe</p>
----------------------------	---	---	--

Zródło: Urząd Miasta w Tomaszowie Maz.

Rys. 4. Strefy inwestycyjne na mapie Tomaszowa Mazowieckiego

2.3. Stan obiektów dziedzictwa kulturowego

Obiekty sakralne:

- 1) modrzewiowy kościół z 1746 – dzielnica Białobrzegi, wymaga pilnej konserwacji, najstarszy obiekt w Mieście,
- 2) kościół klasycystyczny murowany z lat 1823-29 w samym centrum Miasta, wymaga pilnej konserwacji,
- 3) kościół rzymskokatolicki klasycystyczny z lat 1862-64, stan dobry,
- 4) kościół ewangelicki z lat 1897-1902, stan dobry,

Pałace, kamienice, domy:

- 1) pałac Ostrowskich z 1812 r. – obecne siedziba Muzeum i placówka naukowo – badawcza, po remoncie wnętrza, w trakcie remontu ogrodzenia, potrzeby: remont budynku gospodarczego, podjazdu, rewitalizacja parku przypałacowego,
- 2) pałacyk Pieschów z 1895 r. – własność prywatna,
- 3) pałacyk Rodego – zbudowany w 1903 roku przez wybitnego społecznika i lekarza dr Jana Serafina Rodego, obecnie siedziba USC, wymaga remontu,
- 4) dwór z połowy XIX w. w dzielnicy Białobrzegi,
- 5) pałac rodziny Halpernów z 1888 r.,
- 6) willa fabrykancka z przełomu XIX-XX w. – wymaga pilnego remontu,
- 7) pałacyk Landsbergów z przełomu XIX-XX w.,
- 8) kamienica rodziny Knothe – zbudowana w latach dwudziestych XIX wieku, w 1896 roku przebudowana – wykonano eklektyczny wystrój elewacji; budynek przekazany Miastu, poprzednio użytkowany przez Sąd Rejonowy, wymaga remontu, przeznaczony pod funkcje kulturowe – bibliotekę młodzieżową, w trakcie prac adaptacyjnych,
- 9) willa Borensteinów z 1905 r. – obecne przedszkole, wymaga remontu,
- 10) kamienica rodziny Bartke z połowy XIX w.,
- 11) Ratusz miejski z 1927 r. – zaprojektowany przez A. Ranieckiego, budowany w latach 1923 – 1927, obecnie siedziba Urzędu Miasta, stan dobry,
- 12) liczne domy tkacza z XIX i XX w. – budynki komunalne, wymagają remontu

Pozostałe obiekty:

- 1) dawny browar rodziny Knothe z II połowy XIX w.,

- 2) dawna przędzalnia „Batavia” z lat 1824-26 – obecnie Tomaszowska Fabryka Filców Technicznych,
- 3) pofabryczny budynek – dawne więzienie niemieckie z czasu II Wojny Światowej,
- 4) fabryka Piescha z XIX w. – kompleks budynków (dawne zakłady Mazowia), sprzedane prywatnemu inwestorowi pod galerię handlową i budownictwo mieszkaniowe z zastrzeżeniem utrzymania charakteru budynków fabrycznych,
- 5) dawna łaźnia żydowska – obecnie hala targowa, do rozbiórki,
- 6) dawne jatki z lat 1837-38 – obecnie galera „Pod Arkadami”,
- 7) pomnik T. Kościuszki z 1918 r.,
- 8) pomnik dr J.S. Rodego – cokół 1930 r.

2.4. Uwarunkowania ochrony środowiska

Stan środowiska Tomaszowa Mazowieckiego i jego okolic determinowany jest głównie przez przemysłowe zanieczyszczenia powietrza, wód i gleb. W przeszłości Miasto jako jedyne w województwie piotrkowskim zaliczone zostało do kategorii D, charakteryzowanej poprzez ponadnormatywne zanieczyszczenie środowiska i występowanie uciążliwości o znacznym zasięgu oddziaływania. Powietrze zanieczyszczone było dwutlenkiem siarki, dwutlenkiem azotu, dwusiarczkiem węgla, siarkowodorem oraz występującym w wybranych punktach miasta pyłem zawieszonym. Wody w mieście zaliczone były do II i III klasy czystości pod względem fizykochemicznym oraz do III klasy czystości pod względem mikrobiologicznym. Znacznie przekraczane były normy hałasu w wybranych ciągach komunikacyjnych. Miasto wytwarzało rocznie ponad 120 000 m³ odpadów, które składowane były do 2005 roku w gminie sąsiedniej, na wysypisku działającym od 1962 roku i przewidzianym do eksploatacji maksymalnie do roku 1998. W roku 2007 wysypisko to uruchomiono ponownie. Problem śmieci zaowocował uruchomieniem w 1991 roku i prowadzonym do dzisiaj programem selektywnej zbiórki odpadów. Co roku jednak na terenie Tomaszowa Mazowieckiego lokalizowane są nowe „dzikie” wysypiska śmieci. Wody rzeki Pilicy zanieczyszczane są z kolei przez zrzuty oczyszczonych ścieków z oczyszczalni mechaniczno – biologicznej, poddanej tak zwanej małej modernizacji. Wody podziemne zanieczyszczane są przez zanieczyszczone wody

powierzchniowe, nieczystości w urządzeniach kanalizacyjnych, zaśmiecenia oraz obejścia gospodarskie.

Obecnie klasowość rzek na terenie Miasta wygląda następująco:

- rzeka Pilica – III klasa fizykochemiczna i II sanitarna,
- rzeka Wolbórka – II klasa fizykochemiczna i sanitarna,
- rzeka Czarna – Bielina – pozaklasowa ze względu na przekroczenie norm fizykochemicznych i sanitarnych,
- rzeka Piasecznica – pozaklasowa ze względu na przekroczenie norm fizykochemicznych i II klasa sanitarna,
- rzeka Lubochenka – pozaklasowa ze względu na przekroczenie norm fizykochemicznych i sanitarnych,

Duże zagrożenie dla środowiska Tomaszowa Mazowieckiego stwarzają:

- droga międzynarodowa E-67 (krajowa „ósemka”) łącząca Warszawę z Pragą,
- drogi wojewódzkie nr 713 i 739,
- tereny wysokiego uprzemysłowienia,
- tereny poprzemysłowe,
- tereny kolejowe,
- główne punkty zasilania w gaz,
- kotłownie.

Średnie zagrożenie dla środowiska Miasta stwarzają:

- ulice lokalne,
- tereny zabudowy usługowej,
- tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej,
- tereny zabudowy jednorodzinnej na małych działkach,
- tereny ogrodnicze,
- stacje antenowe,
- ujęcie wody,
- korytarze techniczne linii wysokiego napięcia.

Małe zagrożenie dla środowiska stanowią:

- tereny zabudowy jednorodzinnej na dużych działkach,
- tereny rolne,
- ogrody działkowe,
- tereny rekreacji publicznej,

- cmentarze z zielenią.

3. Sfera społeczna

3.1. Sytuacja demograficzna i społeczna

Zgodnie z danymi przytoczonymi w Tabeli nr 1, liczba ludności Tomaszowa Mazowieckiego na koniec 2007 roku wynosiła 66 232. Oznacza to trwałą i ciągle powiększającą się tendencję spadkową, obserwowaną co najmniej od 1999 roku. Zmiany na przestrzeni ostatnich lat pokazuje tabela poniżej.

Tabela nr 5. Spadek wielkości liczby ludności

Rok	Ludność ogółem	Różnica
2003	67 372	-
2004	67 159	- 213
2005	66 859	- 300
2006	66 606	- 253
2007	66 232	- 374

Źródło: Urząd Miasta w Tomaszowie Mazowieckim

Podobnie jak w całym województwie łódzkim w Tomaszowie Mazowieckim odnotowano ujemny przyrost naturalny. Uważa się, że tendencja ta utrzyma się przez kolejne lata, choć odnotowano także wzrost liczby małżeństw. Spowodowane jest to głównie niestabilną sytuacją ekonomiczną kraju.

Tabela nr 6. Ruch naturalny ludności

Rok	Małżeństwa	Urodzenia	Zgony		Przyrost naturalny
			Ogółem	W tym niemowląt	
2004	338	668	759	3	- 91
2005	375	605	798	5	- 193
2006	402	621	757	5	- 136
2007	433	670	801	3	- 131

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Migracje ludności w Tomaszowie Mazowieckim wykazują ciągłe wahania. Jednakże możemy zaobserwować systematyczny wzrost ujemnego salda migracji. Notuje się odpływ ludności głównie do dużych aglomeracji miejskich oraz od 2004 roku za granicę. W pozyskiwaniu pracy i lepszych warunków życia ludność osiedla się głównie w Łodzi i Warszawie oraz wyjeżdża do państw Unii Europejskiej, głównie Wielkiej Brytanii i Irlandii, które otworzyły swój rynek pracy.

Tabela nr 7. Migracje ludności

Rok	Napływ				Odpływ				Saldo migracji
	Ogółem	z miast	ze wsi	z zagranicy	Ogółem	do miast	na wieś	za granicę	
2004	424	162	261	1	570	267	296	7	- 146
2005	502	164	338	9	637	289	348	11	- 135
2006	496	263	333	7	646	321	325	36	- 150
2007	502			11	770			16	- 273

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Należy również zauważyć, że odpływ ludności dotyczy głównie ludności z wykształceniem wyższym i średnim oraz tzw. grupy najbardziej elastycznej i mobilnej, posiadającej potencjał rozwojowy. Jest to znaczne niebezpieczeństwo dla Tomaszowa Mazowieckiego i należy dołożyć wszelkich starań, aby zahamować odpływ ludności z Miasta.

Tabela nr 8. Wiek ekonomiczny ludności

Rok	Ogółem	W wieku		
		przedprodukcyjnym	produkcyjnym	poprodukcyjnym
2004	67 159	13 114	43 290	10 755
2005	66 859	12 727	43 315	10 817
2006	66 606	12 505	43 060	11 041
2007	66 232	12 220	42 714	11 298

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Zmiany w zaludnieniu Miasta w okresie perspektywicznym warunkowane będą przebiegiem procesów społeczno-gospodarczych zarówno na jego obszarze, jak i w regionie oraz w kraju. Kondycja ekonomiczna mieszkańców, możliwości zapewnienia godnych warunków życia (praca, mieszkanie, dostęp do usług) zdecydują o ruchliwości przestrzennej ludności, a także wpłyną na poziom przyrostu naturalnego. Przewidywany w najbliższych latach przyrost liczby kobiet w wieku najwyższej płodności 20-34 lat może spowodować wzrost liczby urodzeń do 2010 r. Niemniej prognozy demograficzne dla Miasta są niekorzystne i według Urzędu Statystycznego w Łodzi kształtują się następująco:

rok 2010	-	61,8 tys.
2015	-	60,7 tys.
2020	-	59,4 tys.
2025	-	57,8 tys.
2030	-	55,9 tys. mieszkańców

3.2. Warunki i jakość życia

O warunkach życia mieszkańców Miasta świadczą – obok innych wskaźników opisanych w kolejnych punktach – zasoby mieszkaniowe miasta oraz stan bezpieczeństwa.

3.2.1. Zasoby mieszkaniowe

Informacji o zasobach mieszkaniowych Tomaszowa Mazowieckiego, przekładających się na warunki i jakość życia jego mieszkańców dostarczają wojewódzkie dane statystyczne oraz informacje z wybranych spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych.

Tabela nr 9. Zasoby mieszkaniowe największych właścicieli i zarządców

Nazwa	Liczba budynków mieszkalnych			Liczba lokali mieszkalnych			Powierzchnia użytkowa mieszkań w tys. m ²		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007
SM Nasza Chata	469	469	469	1 657	1 657	1 657	24,5	24,5	24,5
SM Przodownik	8 928	8 977	9 019	28 347	28 520	28 638	431,8	434,9	437,1
SM Grota	1 516	1 567	1 567	4 624	4 821	4 821	69,9	69,9	72,8
TTBS + w zarządzie	5 121	5 238	5 060	12 779	12 571	12 447	210,5	211,2	208,9

Zródło: Urząd Miasta w Tomaszowie Maz.

Zasoby mieszkaniowe Miasta to w większości budynki wielorodzinne, wymagające bieżących remontów oraz prac modernizacyjnych.

Tabela nr 10. Remonty przeprowadzone przez największych właścicieli i zarządców

Nazwa	Docieplenia			Remonty dachów i klatek schodowych			Prace zabezpieczające		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007
SM Nasza Chata	-	-	1	-	-	-	-	-	-
SM Przodownik	26	69	36	34	13	15	-	-	-
SM Grota	2	4	6	-	-	-	-	-	-
TBS + w zarządzie	-	3	2	29	15	31	-	5	2

Zródło: Urząd Miasta w Tomaszowie Maz.

Zasoby mieszkaniowe Tomaszowa Mazowieckiego stale się powiększają, nie można jednak wskazać jednoznacznej tendencji wzrostowej. Jest to niepokojące w przypadku porównania ilości oddanych mieszkań z liczbą oczekujących na własny lokal.

Tabela nr 11. Mieszkania i izby oddane do użytku przez największych właścicieli i zarządców

Rok	Mieszkania	Izby
2005	46	145
2006	95	261
2007	55	157

Zródło: Urząd Miasta w Tomaszowie Maz.

Tabela nr 12. Liczba osób ubiegających się o lokal mieszkalny z zasobów największych właścicieli i zarządców

	Ogółem	Spełniających kryteria na lokal mieszkalnych	Spełniających kryteria na lokal socjalny
2005	650	510	252
2006	680	443	193
2007	690	493	245

Zródło: Urząd Miasta w Tomaszowie Maz.

W najbliższych latach do wyburzenia kwalifikuje się 27 budynków mieszkalnych, wielorodzinnych w obszarze najstarszej części Tomaszowa mazowieckiego. Oznacza to konieczność znalezienia nowego mieszkania dla 155 rodzin.

3.2.2. Bezpieczeństwo publiczne

Nad bezpieczeństwem mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego czuwają opisane w tabelach poniżej:

- Powiatowa Komenda Policji,
- Straż Miejska

Tabela nr 13. Charakterystyka wybranych przestępstw na terenie miasta

	Zabójstwa	Bójki i pobięcia	Związane z narkomania	Rozboje	Kradzieże i włamania
2004	0	38	32	64	960
2005	3	49	26	77	888
2006	3	38	26	41	1 011
2007	1	26	33	33	728

Źródło: KP Policji w Tomaszowie Maz.

Na uwagę zasługuje znaczny wzrost aktywności Straży Miejskiej, która przy niezminionej liczbie strażników potrafiła w wybranych przypadkach wykroczeń znacznie zwiększyć swoją aktywność.

Tabela nr 14. Charakterystyka działalności Straży Miejskiej

	Liczba strażników	Interwencje sanitarno-porządkowe	Interwencje drogowe	Interwencje dot. bezpieczeństwa publicznego	Interwencje w obiektach komunalnych	Interwencje dot. handlu
2004	26	4 694	4 827	1 397	593	1 204
2005	26	3 456	4 084	2 719	1 049	1 571
2006	26	3 594	6 219	4 746	1 270	625
2007	26	4 682	10 757	16 865	1 045	622

Źródło: Straż Miejska w Tomaszowie Maz.

3.3. Oświata i edukacja

W Tomaszowie Mazowieckim funkcjonuje 1 żłobek (Nr 2) na 50 miejsc, zajmujący część budynku 2-kondygnacyjnego, murowanego.

W Mieście funkcjonuje 14 przedszkoli, prowadzących zajęcia łącznie dla około 1,4 tysiąca dzieci. Dwa przedszkola znajdują się w budynkach wymagających pilnego remontu. Przy przedszkolach funkcjonują place zabaw, lecz wymagają one odnowy i dosprzętowania. Liczba dzieci w wieku przedszkolnym systematycznie spada, jednak zgłaszane przez społeczeństwo potrzeby na opiekę przedszkolną wskazują na konieczność zwiększenia ilości miejsc.

System edukacji podstawowej i gimnazjalnej tworzy 7 szkół podstawowych, obejmujących obowiązkiem szkolnym prawie 4 tysiące uczniów oraz 7 gimnazjów, w których uczy się około 2,5 tysiąca uczniów. W dwóch przypadkach szkoła podstawowa mieści się w tym samym budynku co gimnazjum, tworząc zespoły szkół. Wszystkie placówki posiadają pracownie internetowe oraz sale gimnastyczne, a ogólny stan pomieszczeń dydaktycznych jest dobry. Podobnie jak w przypadku dzieci w wieku przedszkolnym, liczba dzieci i młodzieży w wieku szkolnym systematycznie spada.

Tabela nr 15. Dzieci i młodzież w wieku obowiązku szkolnego

	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008
Liczba uczniów szkół podstawowych i gimnazjów	7 472	7 319	7 035	6 735	6 413

Źródło: Urząd Miasta w Tomaszowie Mazowieckim

Zdawalność, mierzona średnimi wynikami testów kompetencyjnych po klasie szóstej wynosi średnio 24 pkt. na 40 możliwych do zdobycia, a mierzona średnimi wynikami sprawdzianów dla gimnazjalistów wynosi 54 pkt. na 100.

Szkolnictwo ponadgimnazjalne, znajdujące się w zakresie obowiązków Starostwa Powiatowego z siedzibą w Tomaszowie Mazowieckim tworzą:

1. I Liceum Ogólnokształcące im. Jarosława Dąbrowskiego,
2. II Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Żeromskiego,
3. III Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Hojnowskiego
4. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 1 im. Tadeusza Kościuszki:
5. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 2 im. Stanisława Staszica:
6. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 3:

7. Zespół Ponadgimnazjalnych Szkół Zawodowych i Ogólnokształcących:
8. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 6:
9. Specjalny Ośrodek Szkolno – Wychowawczy im. Marii Grzegorzewskiej.
10. Państwowa Szkoła Muzyczna I i II stopnia

W Mieście działa filia Uniwersytetu Łódzkiego, zajmująca budynek dawnej szkoły podstawowej Nr 5, prowadząca studia na kierunkach administracja, ekonomia, zarządzanie i marketing, informatyka, turystyka i rekreacja. Liczba studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych wynosi około 1700.

3.4. Opieka zdrowotna

3.4.1. Stan zdrowia mieszkańców

Stan zdrowia mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego determinowany jest ogólną sytuacją demograficzną w województwie łódzkim oraz specyfiką zatrudnienia w przemyśle tekstylnym, w tym włókien sztucznych, będącym determinantą rozwoju miast w XX wieku.

Czynniki demograficzne wpływające na zdrowotność mieszkańców Miasta to przede wszystkim odsetek liczby osób w grupach 60 – 69 lata i 70 lat i więcej oraz w grupach od 0 do 19 lat. Województwo łódzkie, według danych z lata 2005 – 2007 posiada najwyższy w kraju odsetek ludności w wieku powyżej 60 lat i najniższy odsetek dzieci i młodzieży do 19-tego roku życia.

Podstawowym miernikiem stanu zdrowia ludności oraz zagrożeń zdrowotnych jest stosunek liczby zgonów do liczby mieszkańców na danym obszarze.

Tabela nr 16. Umieralność na 1000 urodzeń dla powiatu tomaszowskiego

	2004	2005	2006
Współczynnik umieralności	11,5	12,0	12,0

Zródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Bardziej kompleksowymi miernikami są liczba umieralność noworodków oraz wskaźnik zgonów według przyczyn (choroby układu krążenia, nowotwory oraz urazy i zatrucia).

Tabela nr 17. Umieralności noworodków na 1000 mieszkańców dla powiatu tomaszowskiego

	2004	2005	2006
Współczynnik umieralności	8,3	6,1	5,8

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Tabela nr 18. Zgony wg przyczyn na 10 tys. mieszkańców dla powiatu tomaszowskiego

	2003	2004	2005
Choroby układu krążenia	51,84	57,0	63,1
Nowotwory	19,73	25,0	25,0
Urazy i zatrucia	7,16	9,1	8,0

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Bezpieczeństwa sanitarnego na terenie powiatu pilnuje Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny, monitorujący sytuację w zakresie ochrony zdrowia przed niekorzystnym wpływem czynników środowiska, chorób zakaźnych i zawodowych oraz chorób cywilizacyjnych. Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny prowadzi także działania w zakresie oświaty zdrowotnej oraz promocji zdrowia.

W Tomaszowie Mazowieckim prowadzonych jest 7 programów profilaktycznych, związanych z programami ogólnokrajowymi.

3.4.2. Placówki opieki zdrowotnej

Podstawą zapewnienia opieki medycznej mieszkańcom Tomaszowa Mazowieckiego jest Szpital Rejonowy SP ZOZ, będący jednocześnie drugim co do wielkości pracodawcą w Mieście. Na koniec 2007 roku w Szpitalu funkcjonowało 15 oddziałów oraz 20 poradni. W chwili obecnej trwają prace nad komercjalizacją tej placówki.

Szpital Rejonowy SP ZOZ w obecnym budynku funkcjonuje od 1964 roku i w ciągu ostatnich lat sukcesywnie prowadzone są prace remontowe na poszczególnych oddziałach. Najbliższe potrzeby remontowe (wynikające m.in. z decyzji administracyjnych poprawy złego stanu sanitarno-technicznego) dotyczą oddziału ginekologii, psychiatrii, rehabilitacji oraz laboratorium.

Ponad 90% wszystkich udzielonych świadczeń medycznych w ramach lecznictwa otwartego udzieliło 11 niepublicznych zakładów opieki zdrowotnej oraz

Ośrodek Rehabilitacji Dzieci Niepełnosprawnych, będący jednostką budżetową Urzędu Miasta i wyposażony przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. System uzupełnia sieć aptek, świadczących usługi całodobowo.

3.5. Grupy społeczne wymagające wsparcia

Tomaszów Mazowiecki realizuje zadania z zakresu pomocy społecznej poprzez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej.

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Mazowiecki otrzymuje miesięcznie od 1000 do 1400 zgłoszeń o pomoc. Liczba tych zgłoszeń ulega zwiększeniu w okresie jesienno-zimowym do około 1800 miesięcznie. Zauważyć należy, że po pomoc – głównie finansową – zwracają się osoby, które nie spełniają kryterium dochodowego, zgodnego z zapisami ustawy o pomocy społecznej.

Główne przyczyny ubiegania się o pomoc, wymieniane przez pracowników ośrodka, to niskie dochody lub ich brak, nałogi (głównie alkoholizm), brak aktywności społecznej i brak wzorców (dziedziczenie biedy), wyobcowanie (odrzućenie społeczne).

Tabela nr 19. Powody przyznania pomocy społecznej

POWOD TRUDNEJ SYTUACJI ŻYCIOWEJ	Rok 2004		Rok 2005		Rok 2006		Rok 2007	
	Liczba rodzin	Liczba osób	Liczba rodzin	Liczba osób	Liczba rodzin	Liczba osób	Liczba rodzin	Liczba osób
Ubóstwo	8	20	8	20	10	26	6	16
Sierocтво	0	0	0	0	4	5	2	2
Bezdomność	33	44	35	46	38	38	44	50
Potrzeba ochrony macierzyństwa	93	344	38	122	162	782	197	955
Bezrobocie	2 123	5 548	1 932	5 256	1 933	4 778	2 258	5 700
Niepełnosprawność	813	1 764	810	1 828	666	1 020	716	1 065
Długotrwała choroba	355	1 020	373	1 045	887	1 899	1 251	2 754
Bezradność w sprawach opieki i prowadzenia gosp. domowych	735	2 249	769	2 368	489	2 144	729	2 379
W tym: Rodziny niepełne	590	1 652	603	1 745	288	1 925	578	1 661
Rodziny wielodzietne	108	506	115	529	175	957	134	702
Alkoholizm	161	332	201	543	37	79	138	241
Narkomania	6	11	6	11	0	0	0	0
Trudności w przystosowaniu	26	32	17	23	17	17	15	18

do życia po opuszczeniu zakładu karnego								
Kłęsa żywiołowa lub ekologiczna	0	0	0	0	0	0	1	3

Źródło: Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Mazowieckim

Miasto wykonuje zadania własne z zakresu pomocy społecznej, wynikające bezpośrednio z ustawy o samorządzie terytorialnym z dnia 8 marca 1990 roku.

W ramach tych zadań, udzielane są obowiązkowo następujące świadczenia:

- schronienie,
- posiłek,
- ubranie,
- usługi opiekuńcze,
- pokrywanie wydatków na świadczenie zdrowotne,
- zasiłki celowe refundujące wyniki zdarzeń losowych,
- praca socjalna,
- zasiłki w naturze,
- zasiłki celowe,
- pomoc na ekonomiczne usamodzielnienie

Oczekiwania względem ośrodka wg pracowników, to przede wszystkim wsparcie finansowe, a w następnej kolejności poradnictwo prawne, pomoc pracownika socjalnego dla członków rodzin z problemem alkoholowym (ok. 200 rodzin), przemocą (ok. 60 rodzin), osobami starszymi i niedołącznymi, chorymi psychicznie. Specyficznym problemem, z którym spotykają się pracownicy ośrodka jest zjawisko wykluczenia społecznego, będącego wynikiem długotrwałego bezrobocia, systematycznie pogarszającej się stopy życiowej, ciężkiej i długotrwałej choroby oraz nałogów. Zjawisko to dotyczy przede wszystkim młodzieży pozostającej bez perspektyw na pracę i na własne mieszkanie.

Tabela nr 20. Liczba osób i rodzin objętych pomocą oraz łączna kwota wydatkowanych środków

Wyszczególnienie		Liczba osób, którym przyznano świadczenie w trybie decyzji	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Kwota
Świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i własnych/ bez względu na ich rodzaj, formę, liczbę oraz źródło	2004	3 975	3 697	9 476	5 234 401
	2005	3 528	2 135	5 848	7 132 743
	2006	4 232	3 022	7 192	7 727 485
	2007	5 416	3 621	8 320	7 143 154
Świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych bez względu na ich rodzaj, formę i liczbę	2004	841	835	2505	2 162 715
	2005	523	518	833	2 240 788
	2006	694	669	1 031	2 194 665
	2007	702	699	991	2 434 822
Świadczenia przyznane w ramach zadań własnych bez względu na ich rodzaj, formę i liczbę	2004	3 474	3 098	8 993	3 071 686
	2005	3 325	1 932	5 256	4 891 955
	2006	3 785	2 943	7 099	5 532 820
	2007	5 267	3 477	8 123	4 708 332
Pomoc udzielona w postaci pracy socjalnej - ogółem	2004	X	500	1 330	x
	2005	X	600	1 672	x
	2006	X	779	1 672	x
	2007	X	3 477	7 123	x
w tym: wyłącznie w postaci pracy socjalnej	2004	X	150	690	x
	2005	X	200	593	x
	2006	X	463	1 389	x
	2007	X	1 231	2 557	x

Zródło: Dane Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Mazowieckim

Stosunkowo „nowe” zjawisko to przemoc małoletnich i dorosłych dzieci wobec rodziców. Dochodzi tu nie tylko do przemocy fizycznej, ale także do dręczenia psychicznego (wulgaryzmy, znieważanie, poniżanie). Sporadycznie notowane jest molestowanie seksualne dzieci.

Problem bezdomności w Tomaszowie Mazowieckim dotyczy ok. 50 osób, w tym część z nich nie posiada meldunku, część nie może przebywać w swoim miejscu zameldowania z powodu konfliktu, a 3 osoby nie są zainteresowane korzystaniem z pomocy dla bezdomnych.

W ramach zadań zleconych finansowane są następujące formy świadczenia pomocy społecznej dla mieszkańców Miasta Tomaszów Mazowiecki:

- zasiłki stałe,
- zasiłki stałe wyrównawcze,
- zasiłki okresowe,
- zasiłki okresowe gwarantowane,
- renty socjalne,
- ochrona macierzyństwa,
- zasiłki rodzinne,
- zasiłki pielęgnacyjne,
- pomoc dla kombatantów.

Na terenie Miasta znajdują się również ośrodki i stowarzyszenia zajmujące się przeciwdziałaniem problemom alkoholizmu i narkomanii poprzez:

- działania informacyjne dotyczące uzależnienia od alkoholu i narkotyków oraz profilaktykę na terenie placówek oświatowych,
- prowadzenie zajęć terapeutycznych dla osób uzależnionych,
- działania wspierające członków rodziny osób uzależnionych,
- działania o charakterze profilaktycznym w zakresie promowania postaw abstynenckich.

3.6. Organizacje pozarządowe

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego funkcjonuje około 90 organizacji pozarządowych. Liczba ta nie jest stała ze względu na fakt zawieszenia, likwidacji lub rejestracji podmiotów. Część organizacji, których aktywność jest bardzo niska trudno zaliczyć do podmiotów trzeciego sektora. Najczęściej spotykaną formą organizacji

w mieście są stowarzyszenia i fundacje. Wśród nich 10 posiada status organizacji pożytku publicznego. Zdecydowana większość organizacji działa w obszarze kultury, sportu, pomocy społecznej oraz w zakresie pomocy osobom niepełnosprawnym. Podmioty funkcjonujące w trzecim sektorze powstają najczęściej z inicjatywy osób fizycznych, członków już funkcjonujących organizacji, rzadziej z inicjatywy władz samorządowych oraz innych podmiotów prawnych.

Samorząd traktowany jest przez organizacje pozarządowe głównie jako źródło finansowania przedsięwzięć, rzadko jako realny partner w działaniu, którego rola uwzględniana jest w projekcie wraz z przypisaniem mu konkretnych zadań. Na podstawie ofert składanych przez organizacje w ramach konkursów na realizację zadań gminy oraz bieżącej współpracy zauważyć można, że w zdecydowanej większości przypadków władze samorządowe zapraszane są do udziału w przedsięwzięciach wyłącznie w roli patrona honorowego, fundatora nagród lub donatora. Analizując zasoby finansowe organizacji można bowiem stwierdzić, że największym źródłem finansowania działań są środki publiczne wspierające realizację zadań Miasta. Niewielka liczba podmiotów stara się o pozyskanie dotacji państwowych lub innych zewnętrznych źródeł finansowania.

W latach 2007 – 2008 z inicjatywy Urzędu Miasta przeprowadzono cykl szkoleń dla przedstawicieli NGO z zakresu:

- pozyskiwania zewnętrznych źródeł finansowania,
- monitorowania wydatków oraz sprawozdawczości,
- budowania partnerstw lokalnych i projektowych,
- aspektów prawnych funkcjonowania organizacji,
- odpłatnej i gospodarczej działalności organizacji pozarządowych,
- rozliczania dotacji,

oraz dwie wizyty studyjne prezentujące tzw. „dobre praktyki”, w których uczestniczyło ogółem około 35 organizacji oraz potencjalni partnerzy instytucjonalni (Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Urząd Miasta, Młodzieżowy Dom Kultury, Miejski Ośrodek Kultury, Dzielnicowy Ośrodek Kultury, Ośrodek Kultury TKACZ, Muzeum, Miejska Biblioteka Publiczna, instytucje oświatowe). W wyniku tych szkoleń powstało 6 fiszek projektowych opracowywanych w partnerstwach, spośród których tylko jedna stała się podstawą do napisania projektu i złożenia wniosku o dofinansowanie. Powodem tak niskiego poziomu wykorzystania gotowych pomysłów jest

nieuzasadniona rywalizacja o środki oraz interesariuszy, jak również roszczeniowa postawa organizacji wobec potencjalnych partnerów.

Przedstawiona powyżej sytuacja wskazuje na problem rozproszenia, doraźności oraz fragmentaryczności działań podejmowanych przez organizacje pozarządowe w Tomaszowie Mazowieckim. Brak jest koordynacji, kreatywności oraz innowacyjności w rozwiązywaniu istniejących w mieście problemów. Istotna jest tu również znacznie ograniczona komunikacja pomiędzy podmiotami i brak platformy współpracy, która umożliwiłaby powstanie tematycznych klastrów projektowych i w efekcie budowanie programów rozwojowych dla miasta. Mimo, że analizowanie funkcjonowania organizacji pozarządowych wykazuje niekiedy słabe strony ich działalności, to jednak sektor ten jest jednym z najważniejszych podmiotów społeczeństwa lokalnego. Działalność obywatelska wpływająca na rozwój lokalny i rozwiązywanie problemów społecznych jest wartością samą w sobie.

Miasto gotowe jest przyjąć rolę koordynatora działań podejmowanych w obszarach problemowych. Program taki powinien obejmować kwestię braku kadr do pracy w stowarzyszeniach. W chwili obecnej przeważająca liczba wolontariuszy pracujących w organizacjach pozarządowych to osoby w wieku poprodukcyjnym. Młodzi ludzie nie są zainteresowani pracą wolontaryjną, zwłaszcza w sytuacji, gdy w organizacji brak jest chęci do wykreowania projektów umożliwiających pracę zarobkową. Wolontariat jest ważnym instrumentem wzmacniania i rozszerzania aktywności obywatelskiej. Wiedza, spontaniczność i zaangażowanie w proces zaspokajania ważnych potrzeb społecznych może służyć tworzeniu nowatorskich i skutecznych rozwiązań problemów lokalnych. Równocześnie wolontariat to szansa zdobywania umiejętności i doświadczenia w relacjach prospołecznych przez młodych ludzi. Zatem w ramach planowanych działań uwzględnić należy utworzenie punktu kontaktowego dla potencjalnych wolontariuszy, w którym będą oni mogli pozyskać informacje, uczestniczyć w szkoleniach oraz pozyskać kontakt z organizacjami z interesującej ich branży.

3.7. Rynek pracy

Liczba bezrobotnych w Tomaszowie Mazowieckim zmniejsza się od 2004 roku, co ma związek z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, dającej możliwość zatrudniania się w jej krajach członkowskich oraz stałego wzrostu gospodarczego, wpływającego na kondycję i tworzenie nowych miejsc pracy w sektorze przemysłu i usług.

Dane o tomaszowskim rynku pracy pochodzą wyłącznie z Powiatowego Urzędu Pracy ale zauważyć należy, że często nie prowadzi on oddzielnych analiz specyfiki tego rynku dla Miasta Tomaszowa Mazowieckiego.

Tabela nr 21. Bezrobocie w Mieście

Rok	Stopa bezrobocia w powiecie (%)	Bezrobotni zarejestrowani		Bezrobotni bez prawa do zasiłku	Oferty pracy zgłoszone w roku do PUP
		Ogółem	Kobiety		
2004	25,8	7 779	3 706	6 141	2 678
2005	23,0	6 749	3 326	5 313	2 250
2006	20,6	5 871	2 906	4 491	2 716
2007	16,2	4 479	2 239	3 318	3 179

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Współczesny rynek pracy, w tym i lokalny rynek tomaszowski preferuje osoby z wyższym wykształceniem oraz wysokimi i w miarę możliwości wszechstronnymi kwalifikacjami zawodowymi.

Tabela nr 22. Bezrobocie według wykształcenia

Rok	Wyższe	Policealne i średnie zawodowe	Średnie ogólnokształcące	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjum i poniżej
2004	519	2 848	784	5 205	3 978
2005	466	2 413	712	4 470	3 632
2006	498	2 078	677	3 683	3 174
2007	454	1 576	498	2 724	2 424

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Na ogólną liczbę zarejestrowanych w 2007 roku bezrobotnych w powiecie tomaszowskim – 7 658 osób, bez zawodu pozostawało 799 osób. Poniższa tabela, przedstawiająca zawody nadwyżkowe dotyczy wyłącznie osób deklarujących posiadanie zawodu.

Tabela nr 23. Zawody nadwyżkowe w 2007 r.

Lp.	Nazwa zawodu	Liczba bezrobotnych (w tym kobiet)	% ogółu
1	sprzedawca	436 (400)	5,7
2	robotnik pomocniczy w przemyśle przetwórczym	293 (217)	3,8
3	robotnik budowlany	270	3,5
4	szwaczka	223 (174)	2,9
5	ślusarz	208	2,7
6	murarz	190	2,5
7	technik mechanik	174	2,3
8	asystent ekonomiczny	162 (148)	2,1
9	krawiec	144 (137)	1,9
10	kucharz	136 (122)	1,8
11	tkacz	106 (87)	1,5
12	pracownik biurowy	102 (95)	1,5

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Na ogólną liczbę 3 179 ofert pracy, które wpłynęły do Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim składają się zarówno wakaty, jak i oferty przyjęcia stażystów oraz przygotowania zawodowego. Poniżej przedstawiono zapotrzebowanie na osoby z pożądanym zawodem, zgłaszane przez pracodawców.

Tabela nr 24. Zapotrzebowanie na zawody w 2007 r.

Lp.	Nazwa zawodu	Liczba ofert pracy	% ogółu
1	pracownik biurowy	421	13,2
2	robotnik gospodarczy	372	11,7
3	sprzedawca	270	8,5
4	szwaczka	246	7,7
5	robotnik pomocniczy w przemyśle przetwórczym	229	7,2
6	robotnik budowlany	121	3,8

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Interesujące jest przedstawienie ofert pracy w ujęciu według pracodawców, gdyż pokazuje branże o największej dynamice wzrostu oraz branże o największych przepływach pracowników.

Tabela nr 25. Zapotrzebowanie na zawody zgłoszone przez pracodawców wg PKD w 2007 r.

Lp.	Pracodawcy wg PKD	Liczba ofert pracy	% ogółu
1	przetwórstwo przemysłowe	886	27,8
2	administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i powszechne ubezpieczenia zdrowotne	591	18,5
3	handel hurtowy i detalicznym naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego	514	16,2
4	budownictwo	332	10,4
5	działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	215	6,8
6	edukacja	170	5,3
7	ochrona zdrowia i pomoc społeczna	134	4,2
8	transport, gospodarka magazynowa i łączność	101	3,2
9	hotele i restauracje	82	2,6
10	obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej	72	2,3
11	pośrednictwo finansowe	32	1,0

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

4. Sfera ekonomiczna

W Tomaszowie Mazowieckim do połowy lat 90-tych XX wieku rytm życia wyznaczały wielkie zakłady przemysłowe z branży włókienniczej i włókien sztucznych, stanowiące monokulturę oddziałująca nie tylko na strukturę pracodawców ale i kondycję społeczeństwa oraz infrastrukturę komunalną. Przemiany gospodarcze, jakie zaszły w Mieście od tego czasu, włącznie z całkowitym upadkiem dominujących zakładów włókienniczych, doprowadziły do zupełnie nowej sytuacji i wykształcenia nowej struktury ekonomicznej.

4.1. Gospodarka

Tomaszów Mazowiecki ma swoich przedstawicieli we wszystkich najważniejszych sferach działalności rynkowej w przemyśle, budownictwie, handlu i naprawach, hotelach i restauracjach, transporcie, składowaniu, łączności, pośrednictwie finansowym, obsłudze firm i nieruchomości. W Mieście nie ma już zakładów przemysłowych zatrudniających powyżej 1000 osób, charakterystycznych dla struktury przemysłowej przed 1995 rokiem, istnieje natomiast kilkanaście zakładów przemysłowych oraz instytucji publicznych zatrudniających powyżej 100 pracowników.

Tabela nr 26. Charakterystyka działalności gospodarczej w Mieście

	2004	2005	2006	2007
Liczba podmiotów gospodarczych ogółem	4 969	5 021	5 053	5 115
Nowe firmy zarejestrowane na terenie Miasta	509	611	576	572
Firmy wyrejestrowane z terenie Miasta?	596	559	554	511

Źródło: Urząd Miasta w Tomaszowie Maz.

4.1.1. Struktura branżowa

Tomaszów Mazowiecki odgrywa dominującą rolę w gospodarce całego Powiatu, na terenie którego działa prawie 11 tysięcy podmiotów gospodarczych. Na terenie Miasta najwięcej podmiotów zajmuje się handlem, działalnością produkcyjną, budownictwem, widoczne są także przedsiębiorstwa świadczące usługi hotelowe i gastronomiczne. W ogromnej większości są to małe i średnie przedsiębiorstwa, które

zapewniają mieszkańcom zatrudnienie i dochody. Charakterystykę największych pracodawców przedstawia tabela poniżej.

Tabela nr 27. Charakterystyka największych pracodawców z Miasta

Nazwa firmy	Profil działalności
Star Foods Sp. z o.o.	Art. spożywcze
Ceramika Paradyż Sp. z o.o.	Ceramika
Jednostka wojskowa	Obrona narodowa
Szpital Rejonowy w Tomaszowie Maz.	Usługi publiczne – ochrona zdrowia
TZD „ROLDROB” S.A.	Produkcja drobiarska
FM Mazovia	Logistyka
Polytec Interior Polska	Art. motoryzacyjne
Polytec Interior Polska Sp. z o.o.	Art. drewniane
Chipita Poland Sp. z o.o.	Art. spożywcze
ZTW “Mazovia” S.A	Art. włókiennicze
ZPW “Tomtex” S.A	Art. włókiennicze
Galli Poland Sp. z o.o.	Art. włókiennicze
TKSM “Biała Góra” Sp. z o.o.	Surowce mineralne
Firma "JOKA" sp. j.	Art. i usługi budowlane
Miejski Zakład Komunikacyjny	Usługi publiczne - transport
Maltom sp. j.	Usługi budowlane
Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej Sp. z o.o.	Usługi publiczne – transport
Fabryka Dywanów “Weltom”	Art. włókiennicze
Przedsiębiorstwo Budowlane „ ARTOM” Sp. z o.o.	Art. i usługi budowlane
VEOLIA	Usługi publiczne – gospodarka odpadami
Firma „REMBOR” Sp. z o.o.	Art. i usługi budowlane

Źródło: Urząd Miasta w Tomaszowie Maz.

Zauważalną słabością tomaszowskiego przemysłu jest stosunkowo niska koncentracja technologiczna oraz brak działań innowacyjno – rozwojowych. Niewiele przedsiębiorstw posiada certyfikaty jakości zgodne ze standardami ISO, a żaden nie posiada certyfikatu Standardu Odpowiedzialności Społecznej.

4.1.2. Otoczenie biznesu

Elementem wpływającym na funkcjonowanie przedsiębiorstw oraz ich rozwój jest tzw. otoczenie biznesu, do którego zaliczamy przede wszystkim:

- banki i inne instytucje finansowe – reprezentowane przez prawie wszystkie znaczące instytucje działające na rynku polskim, świadczące usługi finansowe i doradcze dla wszystkich branż oraz osób prowadzących działalność przemysłową,
- organizacje wspierające rozwój przedsiębiorczości – na gruncie lokalnym działają dwa stowarzyszenia zrzeszające przedsiębiorców Miasta i powiatu tomaszowskiego, nie skupiają jednak reprezentatywnej grupy członków i nie oferują kompleksowego wsparcia i doradztwa w rozwoju,
- ośrodki badawczo-rozwojowe i wdrożeniowe – najbliższe takie ośrodki znajdują się w Łodzi.

Czynnikiem przyczyniającym się do znacznego wzrostu atrakcyjności Miasta jest objęcie części terenów inwestycyjnych podstrefą Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, w której na chwilę obecną swoją siedzibę znalazło kilka firm, a biorąc pod uwagę wielkość terenów jeszcze nie zabudowanych można spodziewać się tu kolejnych inwestycji. Należy jednak pamiętać, że nie wszyscy przedsiębiorcy mogą działać w strefach oraz że dla niektórych firm międzynarodowych przywileje inwestycyjne strefy nie równoważą obowiązków z tego wynikających.

4.2. Turystyka

Tomaszów Mazowiecki i jego okolice posiadają bogatą ofertę turystyczną. Istnieją oraz planowane są budowy ciągów pieszo – rowerowych na terenie Miasta, dających możliwości odwiedzenia terenów turystycznie atrakcyjnych, a znajdujących się nad Zalewem Sulejowskim, w Smardzewicach, w Spale i w Inowłodzu. Ponadto cały Powiat Tomaszowski stwarza korzystne warunki dla takich form wypoczynku jak wędkarstwo oraz żeglarstwo. Największe skupiska ryb znajdują się w pobliżu Zalewu Sulejowskiego w miejscowości Karolinów, Smardzewice czy Tresta. Szczególnie atrakcyjnym miejscem w okresie późnej jesieni i zimy są okolice Starej Wsi w pobliżu zbiornika Sulejowskiego. Na Zalewie Sulejowskim organizowane są regaty oraz kursy żeglarstwa.

4.2.1. Zaplecze noclegowe

Tomaszów Mazowiecki i jego okolice posiadają bogatą ofertę turystyczną wspieraną przez rozbudowaną bazę noclegową. Na terenie całego Powiatu Tomaszowskiego (Będków, Budziszewice, Czerniewice, Inowłódz, Lubochnia, Rokiciny, Rzczyca, gmina Tomaszów, Ujazd, Żelechlinek, miasto Tomaszów) jest udostępnionych około 5 tysięcy miejsc noclegowych, oferowanych przez ośrodki wypoczynkowe, hotele, kempingi, schroniska oraz gospodarstwa agroturystyczne. Ponadto należy zauważyć, iż standard bazy noclegowej z roku na rok rośnie, o czym świadczy wzrastająca liczba hoteli (w 1998 roku dostępny był jeden, podczas gdy od 2004 było ich już 10). Natomiast liczba turystów zagranicznych odwiedzających Tomaszów Mazowiecki szacowana na podstawie częstotliwości ich korzystania z miejsc noclegowych waha się od 879 w 1998 roku, 1364 w 2000, do 1268 w roku 2004.

4.2.2. Wybrana oferta turystyczno-rekreacyjna miasta

Rezerwat Niebieskie Źródła – jedno z najpiękniejszych zjawisk przyrody województwa łódzkiego, zawdzięczające swoją nazwę zespołowi wywierzysk krassowych o stałej temperaturze 8°C i będących naturalnym barometrem, wskazującym zmiany pogody stopniem przezroczystości wody. Należą one do najciekawszych i najpiękniejszych źródeł nie tylko Polski lecz i Europy, od wielu lat cieszą się zasłużoną sławą i są celem licznych wycieczek. W tych zróżnicowanych fitocenozach żyje grupa przedstawicieli bardzo rzadkich roślin w tej części kraju, są to: wierzba czarniawa, rzeżucha niecierpkowata, turówka wonna i paprocie – nasięźrzał pospolity oraz narecznica grzebieniasta. Wśród prawie 400 gatunków roślin, ogromna większość to rośliny pospolite i charakterystyczne dla tego typu biotopu, stanowią one 75% całego pokrycia roślinnego. Rośliny wprowadzone przez człowieka to głównie drzewa i krzewy, a także rośliny synantropijne. Na terenie rezerwatu występują drobne ssaki i nie należące do rzadkich. Rząd owadożernych ma trzech przedstawicieli, są to: kret, ryjówka aksamitna i jeż. Nieco więcej jest gryzoni - mysz polna, domowa, nornica ruda, polnik zwyczajny i północny, karczownik ziemnowodny, szczur wędrowny, a ostatnio pojawił się piżmak. Wiewiórka jest tu gościem przybywającym z sąsiednich lasów. Łasica obserwowana jest na obrzeżach części południowej.

Skansen Rzeki Pilicy – utworzony w Tomaszowie Mazowieckim w 2000 roku, jako wspólne przedsięwzięcie władz Miasta oraz Stowarzyszenia Przyjaciół Pilicy

i Nadpilicza. Jest to nowatorska w skali kraju placówka, mająca na celu dokumentowanie i popularyzowanie przebogatego dziedzictwa przyrodniczego, historycznego i kulturowego rzeki Pilicy i jej dopływów, a także szeroką promocję turystyczną Tomaszowa Mazowieckiego i okolic. Najokazalszym i najcenniejszym zabytkiem w skansenie jest drewniany młyn wodny z elementami XIX-wiecznymi przeniesiony w 1998 roku z nad Luciąży w związku z budową zbiornika retencyjnego w Cieszanowicach. Stary młyn ożył na nowo dzięki uruchomieniu jednej z maszyn do przemiału ziarna na mąkę. Wnętrze młyna wypełnia również wiele ciekawych ekspozycji regionalnych, historycznych i plastycznych, a w tym wspaniałe kolekcje wykonanych przez Jana Ekiela i Jerzego Sosnowskiego modeli młynów wodnych z dorzecza Pilicy i dawnych mostów pilickich. Spektakularny i unikatowy w skali europejskiej dział Skansenu tworzą pojazdy wojskowe z II Wojny Światowej, które zatoniły w Pilicy w styczniu 1945 roku i po latach zostały z niej wydobyte. Ozdobą tej kolekcji jest opancerzony ciągnik artyleryjski Luftwaffe, będący obecnie najprawdopodobniej jedynym zachowanym na świecie pojazdem tego typu. Zainteresowanie pojazdami wojennymi wydobytymi z Pilicy doprowadziło do powstania specjalnego działu „Wojenne trofea Pilicy”, w ramach którego między innymi pokazano tzw. Pilickie Verdun z okresu walk I Wojny Światowej oraz odtworzono niemieckie linie umocnień na linii rzeki Pilicy Skansen gromadzi również okazy szkodnictwa ludowego i tradycyjnego rybołówstwa, a także zabytkowe łodzie sportowe, kajaki i motorówki z Pilicy. W przecinającej skansen symbolicznej osi rzeki znalazła się licząca prawie sto lat 17-metrowa, żelazna barka "Szczupak". Dzisiaj jest ona jedną z najstarszych zachowanych rzecznych łodzi roboczych w kraju. Dopełnieniem oferty skansenu jest najnowszy dział poświęcony pamiątkom po dawnej Spale – miejscowości wypoczynkowej carów rosyjskich i prezydentów II Rzeczypospolitej.

Ośrodek Sportu i Rekreacji - zajmuje obszar ponad 12 hektarów terenów zielonych. Jako jednostka budżetowa samorządu terytorialnego, skupia głównie obiekty sportowe i rekreacyjne. Ośrodek jest jednym z bardziej znanych i licznie odwiedzanych przez mieszkańców miasta oraz turystów i obejmuje następujące obiekty sportowe:

- kompleks przy ulicy Nowowiejskiej (stadion lekkoatletyczny z trybunami, boiska piłkarskie trawiaste, boisko piłkarskie treningowe, 3 korty tenisowe ziemne ze ścianą treningową, sala sportowa do koszykówki i siatkówki z zapleczem socjalnym, baza noclegowa z zapleczem gastronomicznym).

- kompleks przy ulicy Strzeleckiej (tor łyżwiarski 400 metrowy sztucznie mrożony z zapleczem socjalnym, kręgielnia automatyczna 6-cio torowa z widownią, baza noclegowa z zapleczem socjalnym).
- kompleks przy ulicy PCK (tereny spacerowo rekreacyjne, plac zabaw dla dzieci, boiska do piłki koszykowej, boiska do piłki siatkowej, plaża z boiskami do piłki plażowej, dwa wyznaczone miejsca do organizacji ognisk, baza gastronomiczna, kąpielisko strzeżone sezonowe od 15 czerwca do 31 sierpnia).

5. Identyfikacja najważniejszych problemów

Poniżej przedstawione zostaną najważniejsze problemy występujące w Tomaszowie Mazowieckim, związane z poszczególnymi sektorami działalności publicznej. Na podstawie przedstawionych powyżej danych dokonana zostanie analiza SWOT, która uzupełni zidentyfikowane zjawiska problemowe o identyfikację silnych stron i potencjału Miasta oraz o słabe strony i zagrożenia dla jego rozwoju.

5.1. Problemy sfery społecznej

Przedstawione poniżej problemy sfery społecznej opracowano na podstawie materiałów przygotowanych przez Zespoły Konsultacyjne, powołane przy Zespole do spraw Budowy Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Miasta Tomaszów Mazowiecki. Zespoły Konsultacyjne, w ramach swoich zakresów zainteresowań zajmowały się następującymi grupami:

- **zagrożeni wykluczeniem społecznym**, w której to zauważono problemy:
 - 1) niedostatecznego obiegu informacji pomiędzy instytucjami i organizacjami pozarządowymi zajmującymi się udzielaniem pomocy wykluczonym,
 - 2) braku oddziału leczenia uzależnień,
 - 3) niskiej skuteczności prowadzonych działań profilaktycznych,
 - 4) braku schroniska dla bezdomnych,
 - 5) braku schroniska dla kobiet z dziećmi,
 - 6) separacji sprawców przemocy w rodzinie,
 - 7) niskiej skuteczności działań służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne,
 - 8) podejmowania pracy przez osoby wychodzące z uzależnień,

- **rodziny, dzieci i młodzieży** z następującymi problemami:
 - 1) bezpieczeństwem pracy pracowników socjalnych,
 - 2) unikaniem pracowników socjalnych,
 - 3) trudnościami ze zdiagnozowaniem niektórych środowisk,
 - 4) patologiami w rodzinie, w tym alkoholizmem i narkomanią,
 - 5) brakiem nadzoru nad dziećmi młodszymi, nie korzystającymi już z opieki położnej środowiskowej, a nieobjętych jeszcze obowiązkiem szkolnym,
 - 6) brakiem opieki popołudniowej nad dziećmi i młodzieżą,
 - 7) rozchwianiem emocjonalnym dzieci i młodzieży w szkołach gimnazjalnych, w tym przemocy w szkole, nałogami, poczuciem bezkarności lub bezradności, opuszczania zajęć lekcyjnych,
 - 8) eurosieroctwem, związanym z wyjazdami rodziców za pracą i sprawowaniem opieki nad dziećmi przez osoby niekompetentne lub nieupoważnione,
 - 9) brakiem wsparcia dla rodzin niewydolnych wychowawczo,
 - 10) dużą liczbą rozwodów,
 - 11) trudnościami z zaangażowaniem służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne do wspomagania interwencji pracowników socjalnych,
 - 12) zajmowaniem lokali socjalnych, przyznanych ze względu na dobro dzieci przez osoby nieupoważnione,
 - 13) karaniem ofiar, zamiast winowajców,
- **seniorzy**, gdzie zauważono:
 - 1) zwiększającą się liczbę osób w wieku poprodukcyjnym,
 - 2) brak infrastruktury do obsługi seniorów,
 - 3) brak oferty spędzania czasu,
 - 4) samotność,
 - 5) problemy zdrowotne,
 - 6) brak systemu monitoringu standardu życia seniorów,
 - 7) barierę psychologiczną w zwracaniu się o pomoc,
 - 8) przemoc wobec seniorów,
 - 9) wykorzystywanie seniorów,
- **mieszkalnictwo**, z problemami:
 - 1) niewielkimi zasobami mieszkań socjalnych i komunalnych,
 - 2) zbyt małym odzyskiem mieszkań socjalnych,

- 3) oczekującymi na mieszkanie komunalne rodzinami o najniższych dochodach, usamodzielniającymi się wychowankami domów dziecka i z placówek wychowawczych oraz osobami opuszczającymi zakłady karne,
 - 4) długim czasem oczekiwania na lokale komunalne,
 - 5) rosnącą liczbą wyroków sądowych orzekających eksmisję,
 - 6) rosnącą liczbą odszkodowań orzekanych dla prywatnych właścicieli budynków,
 - 7) rosnącym zadłużeniem lokatorów,
 - 8) bezdomności i braku schroniska dla osób bezdomnych,
 - 9) zapewnienia lokali rodzinom z budynków przeznaczonym do wyburzeń,
 - 10) niedostatecznym standardem lokali komunalnych,
- **osób niepełnosprawnych**, w związku z którymi podkreślono problematykę:
 - 1) barier architektonicznych i komunikacyjnych,
 - 2) braku przepływu informacji,
 - 3) niedostatecznej wiedzy na temat możliwości uzyskania pomocy, w tym i pomocy finansowej,
 - 4) ograniczonego dostępu do rynku pracy,
 - 5) niewystarczającej liczby wolontariuszy pracujących na rzecz niepełnosprawnych,
 - 6) braku współpracy między organizacjami pozarządowymi,
 - 7) ograniczonej możliwości usamodzielnienia się – nadopiekuńczość rodziców,
 - **problematyki prozdrowotnej:**
 - 1) ze zbyt długim czasem oczekiwania na świadczenia specjalistyczne, zwłaszcza rehabilitację,
 - 2) małą ilością osób objętych programami profilaktyki,
 - 3) niskim poziomem wiedzy o pierwszej pomocy przedmedycznej,
 - 4) wzrostem liczby zachorowań na cukrzycę oraz przypadków otyłości,
 - 5) alkoholizmem i jego społeczną akceptacją,
 - 6) małymi środkami przekazywanymi dla organizacji pozarządowych,
 - 7) małą liczbą projektów partnerskich z organizacjami pozarządowymi.

5.2. Problemy ekonomiczne

Problemy ekonomiczne Tomaszowa Mazowieckiego przyporządkowano do następujących zagadnień:

- **rozwoju gospodarczego**, w ramach którego zauważono:
 - 1) niską innowacyjność branż obecnych w mieście,
 - 2) niski stopień zaawansowania świadczonych usług okołobiznesowych,
 - 3) niedostateczną liczbę instytucji doradztwa okołobiznesowego,
 - 4) niedostatek inwestycji innowacyjnych, zaawansowanych technologicznie i proekologicznych, w tym bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ),
 - 5) niedostateczną ilość scalonych i uzbrojonych terenów inwestycyjnych,
- **oczekiwań pracodawców i pracobiorców**, w tym:
 - 1) niedostatek odpowiednio wykształconej i władającej językami obcymi kadry zarządzającej,
 - 2) odpływ najbardziej kreatywnych pracobiorców z lokalnego rynku pracy w poszukiwaniu lepszych warunków płacowych i bytowych,
 - 3) niedostateczną i nieadekwatną do zgłaszanych potrzeb ofertę edukacyjną dla młodzieży i ofertę szkoleniową dla dorosłych,
- **rozwoju turystyki**, gdzie zauważono:
 - 1) słabe wyeksponowanie posiadanych walorów przyrodniczych i kulturowych,
 - 2) niedostateczną, ogólnodostępną infrastrukturę turystyczną,
 - 3) sezonowość oferty turystycznej,
 - 4) niski standard bazy noclegowej,
 - 5) niewystarczającą liczbę miejsc noclegowych,
 - 6) niewystarczającą liczbę i stopień zróżnicowania bazy gastronomicznej.

5.3. Problemy zagospodarowania przestrzennego

Najważniejszym problemem w zakresie kształtowaniu ładu przestrzennego Tomaszowa Mazowieckiego jest **brak „Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego”**, wyznaczającego kierunki rozwoju i przekształceń struktury funkcjonalno – przestrzennej. Bez tego dokumentu płynny jest ostateczny podział Miasta na strefy mieszkaniowo – usługowe, mieszkaniowo – usługowo – administracyjne, aktywności gospodarczej oraz ekologiczno – turystyczno – przyrodniczej.

Pozostałe problemy Tomaszowa Mazowieckiego związane są z następującymi zagadnieniami:

- **infrastruktury mieszkaniowej**, w tym:
 - 1) niedostępności uzbrojonych terenów pod budownictwo mieszkaniowe wielorodzinne,
 - 2) złego stanu budynków mieszkaniowych w centrum miasta,
 - 3) niskiego standardu lokali mieszkalnych w centrum miasta.
- **infrastruktury komunikacyjnej**, gdzie wymienia się:
 - 1) brak wewnętrznej obwodnicy Miasta,
 - 2) brak zewnętrznej obwodnicy Miasta,
 - 3) zły stan nawierzchni głównych dróg w Mieście,
 - 4) występowanie w Mieście dróg bez nawierzchni bitumicznej,
 - 5) brak dogodnych połączeń komunikacyjnych między dzielnicami uznanymi za mieszkaniowe z dzielnicami przemysłowymi,
 - 6) przestarzały i nieefektywny tabor komunikacji miejskiej,
 - 7) niedostateczną infrastrukturę służącą obsłudze transportu publicznego,
- **infrastruktury technicznej**, częściowo jednak nie należącej do Miasta, gdzie zauważono:
 - 1) konieczność rozbudowy i wymiany oświetlenia Miasta,
 - 2) niewystarczający system odwodnienia burzowego,
 - 3) nie objęcie całej powierzchni miasta systemem kanalizacji sanitarnej,
 - 4) przestarzałe i zagrażające zdrowiu mieszkańców elementy sieci wodociągowej zawierające azbest,
- **gospodarki ściekami i odpadami** z zagadnieniami:
 - 1) modernizacji oczyszczalni ścieków,
 - 2) ograniczonej możliwości składowania odpadów komunalnych w aktualnie użytkowanym wysypisku śmieci,
 - 3) pojawiających się okresowo „dzikich” wysypisk
- **środowiskiem przyrodniczym**, w którym podkreślono:
 - 1) zły stopień czystości wód powierzchniowych, w tym i tych wykorzystywanych jako źródło wody pitnej przez mieszkańców,
 - 2) zły stan powietrza atmosferycznego związany z niską emisją,

- 3) konieczność utrzymania ochrony nad już istniejącymi obszarami przyrody chronionej,
- 4) objęcie ochroną nowych obszarów przyrodniczych o unikatowych walorach.

5.4. Analiza SWOT

Analiza SWOT, czyli opis silnych i słabych stron oraz potencjału i zagrożeń dla rozwoju Tomaszowa Mazowieckiego, została przeprowadzona przez Zespół do spraw Budowy Strategii Rozwoju Miasta w roku 2007, a następnie uaktualniona w wyniku prac Komisji Rady Miejskiej w okresie luty/marzec 2008. Analiza wyodrębnia następujące obszary: rentę położeniową, gospodarkę, demografię, edukację kulturę i sport, warunki i jakość życia oraz kapitał społeczny.

Tabela nr 28. Analiza SWOT

Mocne strony	Słabe strony
<i>Renta położeniowa</i>	<i>Renta położeniowa</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. położenie w centrum Polski, na skrzyżowaniu dróg tranzytowych, 2. unikalny układ 5 rzek i rzeczek, 3. położenie przy Puszczy Pilickiej, 4. położenie przy Zalewie Sulejowskim, 5. liczne obszary chronione przyrodniczej – Rezerwat Niebieskie Źródła, Spalski i Sulejowski Park Krajobrazowy. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. zanieczyszczenie wód powierzchniowych, 2. emisja pyłów i gazów do atmosfery – problem tzw. niskiej emisji.
	<i>Demografia</i>
	<ol style="list-style-type: none"> 1. rosnąca emigracja, w tym odpływ młodych ludzi z Miasta, 2. starzejące się społeczeństwo – mały przyrost naturalny.
<i>Gospodarka</i>	<i>Gospodarka</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. dynamiczny wzrost sektora prywatnego, 2. zróżnicowany profil działalności gospodarczej firm lokalnych 3. duża liczba prywatnych, małych firm 	<ol style="list-style-type: none"> 1. niskie dochody i mała konsumpcja mieszkańców, 2. niskie wydatki i dochody budżetu w przeliczeniu na 1 mieszkańca,

<ol style="list-style-type: none">4. wzrost aktywności w budownictwie indywidualnym,5. duża liczba dostawców usług teleinformatycznych,6. rezerwa w mocach przerobowych oczyszczalni ścieków,7. dobra siatka dróg lokalnych,8. dobra sieć energetyczna i gazowa9. rezerwa siły roboczej,10. znane w Polsce i za granicą atrakcje Miasta i regionu.	<ol style="list-style-type: none">3. niestabilność firm na rynku lokalnym,4. niedostateczna współpraca z lokalnymi przedsiębiorcami,5. „zerowe” wyjście Miasta na zewnątrz – brak marki,6. mała liczba miejsc noclegowych,7. słaba infrastruktura turystyczna,8. brak kanalizacji w kilku dzielnicach Miasta,9. brak wykwalifikowanej siły roboczej.
<p style="text-align: center;"><i>Edukacja, kultura i sport</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. sieć szkół i placówek edukacyjnych,2. współpraca ze szkołami wyższymi,3. historia i zabytki Miasta,4. miejsca pamięci narodowej,5. muzeum,6. biblioteka miejska,7. muszla koncertowa w Parku Miejskim8. folklor żywy – Skansen Rzeki Pilicy,9. festiwal „A może byśmy tak ... do Tomaszowa”,10. bogate tradycje sportowe,11. trasy i ścieżki turystyczne,12. kręgielnia,13. tor łyżwiarski,14. obiekty sportowe przy ul. Nowowiejskiej.	<p style="text-align: center;"><i>Edukacja, kultura i sport</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. zaniebane i zdegradowane zabytki,2. brak zaplecza kongresowo – konferencyjnego,3. brak dużych i nowoczesnych obiektów sportowych,4. brak klas zawodowych o poszukiwanych profilach kształcenia,5. niewielka liczba znaczących osiągnięć sportowych.
<p style="text-align: center;"><i>Warunki i jakość życia</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. spadek stopy % bezrobocia,2. dobra baza dla opieki zdrowotnej,3. dobra infrastruktura służąca zapewnieniu bezpieczeństwa publicznego,4. duży udział wspólnot wyznaniowych w życiu Miasta.	<p style="text-align: center;"><i>Warunki i jakość życia</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. niski standard nawierzchni dróg,2. 80 km nieutwardzonych dróg,3. brak obwodnicy Miasta,4. problemy społeczne – alkoholizm, dziedziczenie biedy,5. nieliczne i mało aktywne organizacje

<p><i>Kapitał społeczny</i></p> <p>1. media publiczne.</p>	<p>pozarządowe,</p> <p>6. niedostateczna wymiana informacji między urzędem a mieszkańcami,</p> <p>7. zły stan techniczny zasobów mieszkaniowych,</p> <p>8. duża liczba osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej.</p>
--	--

Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

Szanse:	Zagrożenia
<i>Renta położeniowa</i>	<i>Renta położeniowa</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. tereny leśne i zasoby wody pod rekreację, 2. znane miejscowości w okolicy Miasta, 3. bliskość do centrów gospodarczych, kulturowych, administracyjnych i religijnych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. brak obwodnicy Miasta.
<i>Gospodarka</i>	<i>Gospodarka</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. uzbrojone tereny inwestycyjne, 2. złoża piasków kwarcytowych, 3. zasoby wody, 4. obiekty przemysłowe, 5. potencjał jednostek wojskowych w Mieście i w okolicy, 6. baza noclegowa dla zwiedzających Miasto w najbliższej okolicy. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. niedostatek lokalnych środków finansowych na rozwój Miasta, 2. brak profesjonalnych kadr dla rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw, 3. braki w infrastrukturze komunalnej, 4. nieaktualność programu wspierania aktywności gospodarczej.
<i>Edukacja, kultura i sport</i>	<i>Edukacja, kultura i sport</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. historia i zabytki okolicy, 2. legendy i tradycje Miasta i okolicy, 3. rozwijające się placówki kulturalne, 4. Ośrodek Hodowli Żubrów w Książu, 5. Centralny Ośrodek Sportu w Spale. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. brak znajomości historii i zabytków Miasta, 2. brak programu ochrony zabytków.
<i>Warunki i jakość życia</i>	<i>Warunki i jakość życia</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. budownictwo jednorodzinne, 2. programy profilaktyki zdrowia i przeciwdziałania alkoholizmowi oraz narkomanii. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. brak nowoczesnego układu komunikacyjnego,
	<i>Kapitał społeczny</i>
	<ol style="list-style-type: none"> 1. niedostateczna komunikacja Urzędu Miasta z przedsiębiorcami i mieszkańcami, 2. opór społeczny przed zmianami, 3. niedostateczne wsparcie ze strony organizacji pozarządowych, 4. brak nowych liderów społecznych, 5. brak wsparcia politycznego na wyższych szczeblach władzy.

III

Cele strategiczne i szczegółowe rozwoju lokalnego

1. Misja i wizja

„Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Miasta Tomaszów Mazowiecki 2008 – 2022” przyjęta uchwałą Rady Miejskiej nr XXV/194/08 z dnia 2 kwietnia 2008 roku wyznacza cele strategiczne i operacyjne na lata 2008-2013 oraz kreśli wizje rozwoju do roku 2022.

Misja Miasta głosi, że:

My, Tomaszowianie cenimy w relacjach pomiędzy ludźmi uczciwość, otwartość, zaufanie i odpowiedzialność.

Opierając się na poszanowaniu godności ludzkiej, przestrzegając zasad tolerancji i rozumiejąc zróżnicowane potrzeby naszej wspólnoty, pragniemy zbudować przyjazne, bogate i otwarte dla wszystkich Miasto. Rozwój naszej zbiorowości widzimy jako zapewnienie bezpieczeństwa, upowszechnienie kultury, oświaty i sportu oraz osiągnięcie szeroko pojętej równowagi w jakości życia mieszkańców.

i doprowadzić ma do urzeczywistnienia wizji, według której w 2022 roku:

Tomaszów Mazowiecki – Miasto powstałe dzięki woli człowieka, jest idealną symbiozą ludzi i przyrody, będącą wzorem dla innych, jak przy wykorzystaniu zasobów naturalnych zapewnić rozwój i radość jego mieszkańcom.

Świadomi swojej wartości mieszkańcy, wykorzystując potencjał krajobrazowo-przyrodniczy oraz lokalizacyjny, stworzyli miejsce bezpieczne i czyste, otwarte nie tylko dla ludzi kreatywnych i aktywnych ale i dla tych pragnących spokoju.

Nasza determinacja pozwoliła zbudować Miasto z szerokimi horyzontami rozwoju. Tomaszów Mazowiecki jest miastem bez problemów socjalno-bytowych, stwarza warunki do zdobywania wiedzy poprzez obcowanie z przyrodą i kulturą oraz do aktywności fizycznej, pozwala na rozwój zawodowy, wspierając aktywnych, odważnych i innowacyjnych. Bliskość do krajowych centrów administracji, biznesu, kultury, nauki, sportu i religii pozwala mieszkańcom i przyjeźdnym na prowadzenie godziwego życia.

2. Cele strategiczne i operacyjne

Strategia Rozwoju Miasta przewiduje na najbliższy, pięcioletni okres programowania następujące cele strategiczne i operacyjne:

Kod: C 01	KARTA CELU STRATEGICZNEGO C 01	Wersja: 1
Cel:	Tomaszów Mazowiecki miejscem przyjaznym dla mieszkańców i gości	Wprowadzono: 2008 Aktualizowano:
KARTA CELÓW OPERACYJNYCH		
Kod:	Cel operacyjny	Cel do roku
C 0101	System rozwiązywania problemów społecznych	2010
C 0102	Zwiększenie aktywności fizycznej	2011
C 0103	Upowszechnianie kultury i oświaty	2012
ORGAN ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ CELU STRATEGICZNEGO C 01: PREZYDENT MIASTA		
JEDNOSTKI/OSOBY PROWADZĄCE PRACĘ NAD CELEM STRATEGICZNYM:		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wydział Polityki Społecznej, 2. Wydział Edukacji, 3. Wydział Inwestycji, 4. Wydział Inżyniera Miasta, 5. Wydział Kultury, Sportu i Rekreacji, 6. Wydział Rozwoju, Strategii i Promocji Miasta 		
MIARY I WSKAŹNIKI REALIZACJI		
Wskaźniki:	Dla C 0101: - liczba osób korzystających z pomocy społecznej Dla C 0102: - liczba osób aktywnych fizycznie Dla C 0103: - liczba osób uczestniczących w wydarzeniach kulturalno-oświatowych	
Miary:	Dla C 0101: - dokument „Strategia rozwiązywania problemów społecznych” w 2008 r. - zmniejszenie osób korzystających z pomocy społecznej o 3% w skali roku Dla C 0102: - dokument „Strategia rozwoju sportu” w 2008 r. - wzrost liczby osób aktywnych fizycznie o 15% w skali roku Dla C 0103: - wzrost liczby wydarzeń kulturalnych oraz zajęć edukacyjnych o 10% w skali roku	

Kod: C 02	KARTA CELU STRATEGICZNEGO C 02	Wersja: 1
Cel:	Tomaszów Mazowiecki wspiera aktywnych i kreatywnych	Wprowadzono: 2008 Aktualizowano:
KARTA CELÓW OPERACYJNYCH		
Kod:	Cel operacyjny	Cel do roku
C 0201	System promocji Miasta	2009
C 0202	Wspieranie ludzi przedsiębiorczych i innowacyjnych, zmierzające do wzrostu zatrudnienia ludzi młodych	2010
C 0203	Oferta inwestycyjna Miasta, obejmująca tereny i powierzchnie biurowe	2013
ORGAN ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ CELU STRATEGICZNEGO C 01: PREZYDENT MIASTA		
JEDNOSTKI/OSOBY PROWADZĄCE PRACĘ NAD CELEM STRATEGICZNYM:		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Skarbnik Miasta, 2. Referat Budżetu, 3. Wydział Rozwoju, Strategii i Promocji Miasta, 4. Wydział Inwestycji, 5. Wydział Inżyniera Miasta, 6. Pełnomocnik ds. Rewitalizacji Miasta, 7. Architekt Miasta, 8. Wydział Rozwoju Przestrzennego i Gospodarki Nieruchomościami. 		
MIARY I WSKAŹNIKI REALIZACJI		
Wskaźniki:	Dla C 0201: - liczba osób odwiedzających oraz inwestujących w Mieście Dla C 0202: - liczba lokalnych podmiotów gospodarczych Dla C 0203: - liczba nowych podmiotów gospodarczych działających w Mieście i w powiecie	
Miary:	Dla C 0201: - dokument „Strategia promocji Miasta” w 2008 r. - wzrost liczby odwiedzających Miasto o 15% w skali roku Dla C 0202: - wzrost zatrudnienia o 3% w skali roku Dla C 0203: - wzrost liczby podmiotów gospodarczych o 5% w skali roku	

Kod: C 03	KARTA CELU STRATEGICZNEGO C 03	Wersja: 1
Cel:	Tomaszów Mazowiecki miastem funkcjonalnym	Wprowadzono: 2008 Aktualizowano:
KARTA CELÓW OPERACYJNYCH		
Kod:	Cel operacyjny	Cel do roku
C 0301	Realizacja Wieloletniego Planu Inwestycyjnego na lata 2007-2013	2013
C 0302	Przekształcenie centrum Miasta w przestrzeń przyjazną dla mieszkańców i gości	2013
ORGAN ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ CELU STRATEGICZNEGO C 01: PREZYDENT MIASTA		
JEDNOSTKI/OSOBY PROWADZĄCE PRACĘ NAD CELEM STRATEGICZNYM:		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Skarbnik Miasta, 2. Referat Budżetu, 3. Wydział Rozwoju, Strategii i Promocji Miasta, 4. Wydział Inwestycji, 5. Wydział Inżyniera Miasta, 6. Pełnomocnik ds. Rewitalizacji Miasta, 7. Architekt Miasta, 8. Wydział Rozwoju Przestrzennego i Gospodarki Nieruchomościami. 		
MIARY I WSKAŹNIKI REALIZACJI		
Wskaźniki:	Dla C 0301: - realizacja zapisów WPI Dla C 0302: - rewitalizacja centrum Miasta	
Miary:	Dla C 0301: - dokument WPI na lata 2007-2013 w 2008 r. - realizacja WPI na poziomie co najmniej 80% założonych celów w roku Dla C 0302: - dokument „Lokalny Plan Rewitalizacji” w 2008 r. - realizacja LPR na poziomie co najmniej 80% założonych celów w roku	

Kod: C 04	KARTA CELU STRATEGICZNEGO C 04	Wersja: 1
Cel:	Tomaszów Mazowiecki miastem świadomych obywateli	Wprowadzono: 2008
		Aktualizowano:
KARTA CELÓW OPERACYJNYCH		
Kod:	Cel operacyjny	Cel do roku
C 0401	Upowszechnianie wartości oraz standardów zbiorowości lokalnej	2009
C 0402	Polepszanie warunków dla podnoszenia wiedzy i kompetencji	2013
ORGAN ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ CELU STRATEGICZNEGO C 01: PREZYDENT MIASTA		
JEDNOSTKI/OSOBY PROWADZĄCE PRACĘ NAD CELEM STRATEGICZNYM:		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wydział Rozwoju, Strategii i Promocji Miasta, 2. Wydział Polityki Społecznej, 3. Wydział Edukacji. 		
MIARY I WSKAŹNIKI REALIZACJI		
Wskaźniki:	Dla C 0401: - liczba osób i organizacji uczestniczących w życiu publicznym Miasta Dla C 0402: - liczba osób kształcących się	
Miary:	Dla C 0401: - dokument „Strategia komunikowania się Urzędu Miasta” w 2008 roku - wzrost liczby osób aktywnych publicznie o 3% w skali roku Dla C 0402: - wzrost liczby osób kształcących się o 10% w skali roku	

3. Analiza SMART

Dla oceny zasadności postawionych celów strategicznych i operacyjnych Planu istotne jest przeprowadzenie ich analizy. Powszechnie stosowaną metodą oceny celów jest analiza SMART (prostota – mierzalność – ambitność – realność – terminowość).

Cel strategiczny I: uczynienie Miasta miejscem przyjaznym dla mieszkańców i gości oraz wynikające z niego cele operacyjne są:

- sformułowane czytelnie,
- istnieje możliwość ich zmierzenia,

- zaspokajają ambicje rozwojowe społeczności lokalnej,
- wydają się realne do osiągnięcia przy posiadanych zasobach,
- racjonalnie rozłożono je w czasie.

Cel strategiczny II: wspieranie aktywnych i kreatywnych oraz przypisane do niego cele operacyjne:

- są czytelne i w dwóch przypadkach C0202 i C0203 precyzyjnie wskazują, co Miasto pragnie osiągnąć,
- istnieje możliwość ich zmierzenia,
- rzutujące na rozwój Tomaszowa Mazowieckiego przez najbliższe lata,
- nie przekraczają możliwości, jakimi dysponuje samorząd,
- nie budzą zastrzeżeń w zakresie czasu ich realizacji.

Cel strategiczny III: uczynienie miasta bardziej funkcjonalnym oraz wynikające z niego cele operacyjne:

- w zakresie celu C0301 są standardowym zadaniem samorządu lokalnego, a w zakresie celu C0302 wynikać będą z Lokalnego Planu Rewitalizacji,
- istnieje możliwość ich zmierzenia,
- wpływają na stan infrastruktury komunalnej i zagospodarowania przestrzennego,
- przy aktualnym i prognozowanym budżecie Miasta oraz przy poziomie planowanych dotacji są realne do osiągnięcia,
- czas realizacji jest bardzo ambitny ale możliwy do osiągnięcia.

Cel strategiczny IV: budowa świadomego obywatelska wraz z celami operacyjnymi:

- wydaje się celem prostym ale w praktyce jest trudnym do osiągnięcia,
- istnieje możliwość ich zmierzenia,
- wpłyną w znaczący sposób na polepszenie funkcjonowanie zbiorowości lokalnej,
- wynikają z istotnej potrzeby,
- istnieje niebezpieczeństwo niezrealizowania celu C0401 ze względu na specyfikę lokalnej sytuacji społecznej i gospodarczej.

IV

Zadania zmierzające do poprawy sytuacji na obszarze realizacji Planu

1. Zmiany w strukturze gospodarczej

- zdefiniowanie i aktywizacja lokalnych zasobów,
- rozwój instytucji otoczenia biznesu,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi, wspierającymi rozwój gospodarczy,
- uzbrajanie terenów pod przyszłe inwestycje,
- poszukiwanie potencjalnych inwestorów – stworzenie profilu idealnego inwestora, uwzględniającego specyfikę lokalnych zasobów.

2. Zmiany w sposobie użytkowania terenu

- wydzielenie stref przemysłowych,
- wydzielenie stref mieszkaniowych, w tym nowych terenów pod budownictwo mieszkaniowe wielorodzinne,
- przeniesienie uciążliwej działalności gospodarczej z centrum Miasta oraz terenów mieszkaniowych do stref przemysłowych,
- wydzielenie na obrzeżach Miasta oraz przy obiektach użyteczności publicznej miejsc pod parkingi.

3. Rozwój systemu komunikacji i infrastruktury

- przebudowa i modernizacja układu komunikacyjnego w centrum,
- budowa obwodnicy,
- budowa i uzbrojenie w infrastrukturę techniczną dróg osiedlowych,
- rozbudowa sieci wodnej oraz kanalizacji sanitarnej i deszczowej,
- rozbudowa sieci ciepłowniczej.

4. Poprawa stanu środowiska

- polepszenie stanu wód powierzchniowych,

- likwidacja problemu tzw. niskiej emisji pyłów i gazów,
- segregacja i utylizacja odpadów komunalnych,
- poprawa czystości i estetyki otoczenia, także poprzez zachowanie ładu przestrzennego,
- wyznaczenie stref wolnych od aktywności przemysłowej oraz stref wzmożonej dbałości o środowisko naturalne.

5. Poprawa stanu środowiska kultury i oświaty

- ochrona miejsc dziedzictwa kulturowego i miejsc pamięci narodowej,
- upowszechnianie wiedzy o historii i tradycji,
- ułatwianie dostępu do placówek kultury i sztuki,
- upowszechnianie czytelnictwa,
- modernizacja zaplecza dydaktycznego,
- upowszechnianie nowoczesnych technik i technologii,
- podnoszenie znajomości języków obcych,
- dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb gospodarki,
- wspieranie kształcenia ustawicznego dorosłych,
- rozbudowa i modernizacja Ośrodka Sportu i Rekreacji,
- budowa i modernizacja wielofunkcyjnych boisk szkolnych,
- wdrożenie programów popularyzacji sportu.

6. Poprawa warunków i jakości życia mieszkańców

- budowy domów wielorodzinnych,
- budowa mieszkań komunalnych,
- wyodrębnienie z zasobów komunalnych lokali socjalnych,
- rewitalizacja substancji mieszkaniowej w tzw. starym budownictwie.
- rozbudowa systemu monitoringu dla poprawy bezpieczeństwa mieszkańców,
- modernizacja i rozbudowa zaplecza dla służb miejskich porządkowych,
- poprawa bezpieczeństwa na drogach – bezkolizyjne skrzyżowania, bezpieczne przejścia dla pieszych, bezpieczna droga do szkoły.
- programy przeciwdziałania patologiom – alkoholizmowi, narkomanii, przemocy w rodzinie,

- programy aktywizacji osób odrzuconych i nieprzystosowanych społecznie – głównie długotrwale bezrobotnych,
- przeciwdziałanie bezdomności,
- tworzenie ośrodków pobytu dla osób potrzebujących stałej opieki i wsparcia.

V

Realizacja zadań inwestycyjnych zmierzających do poprawy sytuacji na obszarze realizacji Planu

1. Planowane zadania inwestycyjne w latach 2008 - 2013

Planowane inwestycje na terenie Tomaszowa Mazowieckiego wynikają z przyjętego Uchwałą Rady Miejskiej Nr XVIII/244/08 z dnia 26 czerwca 2008 roku „**Wieloletniego Planu Inwestycyjnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013**”, zawierającego listę zadań będących kontynuacją inwestycji z lat ubiegłych oraz zadań, które w najbliższej przyszłości zadecydują o wizerunku Miasta.

Wieloletni Plan Inwestycyjny jest prognozą i może odbiegać od stanu faktycznego, pokazywanego w uchwale budżetowej w załączniku dotyczącym limitu wydatków na wieloletnie programy inwestycyjne.

Wieloletni Plan Inwestycyjny dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

Dział	Lp.	Nazwa zadania	Łączne nakłady finansowe	Dotychczas poniesione nakłady	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
600		<u>Transport</u>	<u>92 251 586</u>	<u>4 452 054</u>	<u>8 643 932</u>	<u>20 893 100</u>	<u>16 662 500</u>	<u>17 950 000</u>	<u>11 950 000</u>	<u>11 700 000</u>
	1	Budowa ulicy Tulipanowej	715 307	315 307	400 000					
	2	Budowa ul. Zakątnej, DREWNIANEJ, Pułaskiego	1 561 731	1 141 731	420 000					
	3	Budowa ul. Bema	2 032 104	1 412 104	620 000					
	4	Budowa ul. Wierzbowej i Batalionów Chłopskich	3 465 764	760 764	1 435 000	1 270 000				
	5	Budowa ul. Parkowej i Świerkowej	2 312 914	557 914	1 755 000					
	6	Budowa ulic: Czarnieckiego, Pomorskiej, Słowackiego	3 792 268	60 268	1 734 500	1 997 500				
	7	Budowa ulic: Bociania, Nadpiliczna, Inżynierska	2 032 208	32 208	1 000 000	1 000 000				
	8	Budowa ulicy Niebrowskiej i Literackiej	608 338	31 338	577 000					
	9	Budowa ulicy Zgodnej	1 075 000		40 000	1 035 000				
	10	Budowa ulicy Strefowej	683 120	18 120	45 000	620 000				
	11	Budowa ulicy Pustej i Irysowej	1 336 112		36 112	1 300 000				
	12	Budowa ul.: Rolnej i Lewej	1 040 000		40 000	1 000 000				
	13	Budowa ulic Cegielnianej i Ugaj	1 100 194		27 694	1 072 500				
	14	Budowa ulicy Piaskowej	269 764		19 764	250 000				
	15	Budowa ulicy Gajowej	871 962		26 962	845 000				

Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

16	Budowa ulicy Kaktusowej	375 000			25 000	350 000						
17	Budowa ulicy Dolnej	850 000				50 000	800 000					
18	Budowa ulicy Błuszczowej	542 500				30 000	512 500					
19	Budowa ulicy Kruczej	475 000				25 000	450 000					
20	Budowa ulicy Gęziej	487 500				25 000	462 500					
21	Budowa ul.: Lawendowej i Jeżynowej	450 000				30 000	420 000					
22	Budowa ulicy Chodkiewicza	810 000				30 000	780 000					
23	Budowa ulic: Skłodowskiego i Narewskiego	2 845 000				70 000	2 775 000					
24	Budowa ulicy Wola Wiaderna	1 570 000				70 000	1 500 000					
25	Budowa ulicy Bezdomej	982 500				50 000	932 500					
26	Budowa ulic w osiedlu "Rolandówka"	80 000				80 000						
27	Budowa ulicy E. Orzeszkowej wraz z uzbrojeniem	4 187 300	122 300		65 000	4 000 000						
28	Program budowy dróg w mieście na lata 2011-2013	30 000 000								10 000 000	10 000 000	10 000 000
29	Przebudowa dróg tworzących obwodnicę centrum Miasta i obszaru rewitalizowanego	1 000 000				250 000	250 000	250 000	250 000			
30	Budowa i remonty ciągów pieszych	1 200 000			200 000	200 000	200 000	200 000	200 000			200 000
31	Przebudowa wiaduktu kolejowego nad torami PKP w ciągu ul. Gminnej	4 000 000			176 900	3 823 100						
32	Wyposażenie ulic w infrastrukturę służącą obsłudze transportu publicznego oraz pasażerów	7 500 000				1 500 000	1 500 000	1 500 000	1 500 000	1 500 000	1 500 000	1 500 000
33	Przebudowa zajezdni autobusowej MZK na potrzeby obsługi autobusów zasilanych sprężonym gazem lub innym paliwem ekologicznym	2 000 000					1 000 000	1 000 000				

Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

630	34	Zakup nowych autobusów zasilanych sprężonym gazem ziemnym lub innym paliwem ekologicznym	10 000 000						5 000 000	5 000 000		
		<u>Turystyka</u>	<u>21 800 000</u>						<u>8 570 000</u>	<u>9 025 000</u>		<u>2 355 000</u>
	35	"A może byśmy tak ... do Tomaszowa" wykreowanie nadpolicznego produktu turystycznego	21 800 000			195 000			8 570 000	9 025 000		2 355 000
		<u>Gospodarka mieszkaniowa</u>	<u>22 216 459</u>			<u>4 618 640</u>			<u>4 199 960</u>	<u>2 500 000</u>		<u>2 500 000</u>
	36	Wykupy nieruchomości od zasobów komunalnych	3 759 500	800 000	959 500	1 000 000			1 000 000			
	37	Budowa budynku mieszkalnego wielorodzinnego przy ulicy Słowackiego	2 625 939	85 939	2 540 000							
	38	Budowa budynku mieszkalnego wielorodzinnego przy ulicach: Spalskiej i Kamiennej	4 531 380	12 200	119 180	2 200 000			2 200 000			
	39	Podwyższenie kapitału Spółki TTBS	3 799 640	799 760	999 960	999 960			999 960			
	40	Program rozwoju mieszkalnictwa w mieście na lata 2011-2013	7 500 000							2 500 000	2 500 000	2 500 000
710		<u>Działalność usługowa</u>	<u>500 000</u>									<u>100 000</u>
	41	Demontaż z budynków mieszkalnych lub obiektów użyteczności publicznej elementów zawierających azbest i ich unieszkodliwienie	500 000									100 000
		<u>Administracja publiczna</u>	<u>1 393 590</u>									<u>0</u>
	42	Odnowienie zabytkowego budynku Pałacu Ślubów	650 000		300 000	350 000			279 790	250 000		0
	43	Przebudowa budynku Urzędu Miasta	700 000			200 000			250 000	250 000		

Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

44	Budowa Zintegrowanego Systemu e-Usług Publicznych Województwa Łódzkiego (Wrota Regionu)	43 590			13 800	29 790			
<u>754</u>	<u>Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa</u>	<u>2 102 774</u>	<u>1 107 774</u>	<u>95 000</u>	<u>300 000</u>	<u>300 000</u>	<u>300 000</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
45	Szerokopasmowy system przesyłu danych	2 102 774	1 107 774	95 000	300 000	300 000	300 000		
<u>801</u>	<u>Oświata i Wychowanie</u>	<u>16 549 363</u>	<u>571 363</u>	<u>578 000</u>	<u>8 170 000</u>	<u>4 670 000</u>	<u>1 520 000</u>	<u>520 000</u>	<u>520 000</u>
46	Budowa basenu przy Zespole Szkół Nr 4	6 299 640	14 640	285 000	3 000 000	3 000 000			
47	Budowa Przedszkola	4 233 000	183 000	50 000	4 000 000				
48	Termomodernizacja Przedszkola Nr 7	616 723	373 723	243 000					
49	Budowa lub modernizacja placów zabawa przy przedszkolach	600 000			120 000	120 000	120 000	120 000	120 000
50	Budowa lub modernizacja boisk przy szkołach podstawowych i gimnazjach	2 000 000			400 000	400 000	400 000	400 000	400 000
51	Infomatyzacja placówek edukacyjnych - system EDUNET	300 000			150 000	150 000			
52	Przebudowa Sali gimnastycznej przy Gimnazjum nr 7	2 500 000			500 000	1 000 000	1 000 000		
<u>900</u>	<u>Gospodarka komunalna</u>	<u>96 941 620</u>	<u>30 283</u>	<u>1 911 240</u>	<u>6 685 000</u>	<u>21 685 000</u>	<u>21 285 000</u>	<u>34 060 097</u>	<u>11 285 000</u>
53	Renowacja parku Rodego	351 240		51 240	150 000	150 000			
54	Budowa i przebudowa oświetlenia Miasta	438 660	3 660	10 000	85 000	85 000	85 000	85 000	85 000
55	Rewitalizacja centrum Miasta	88 375 097		1 600 000	5 000 000	19 000 000	20 000 000	32 775 097	10 000 000
56	Zabezpieczenie "Grot Nagórzyckich"	2 026 623	26 623	200 000	900 000	900 000			
57	Rekultywacja składowiska odpadów niebezpiecznych	5 000 000			200 000	1 200 000	1 200 000	1 200 000	1 200 000

Plan Rozwój Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

58	Rozbudowa schroniska dla bezdomnych zwierząt	750 000		50 000	350 000	350 000			
<u>921</u>	<u>Kultura, Ochrona Dziedzictwa Narodowego</u>	<u>5 589 182</u>	<u>89 182</u>	<u>2 000 000</u>	<u>2 000 000</u>	<u>0</u>	<u>500 000</u>	<u>1 000 000</u>	<u>0</u>
59	Budowa O.K. "TKACZ"	3 014 640	14 640	1 500 000	1 500 000				
60	Adaptacja budynku byłego sądu na Placu Kościuszki na pomieszczenia MBP	1 074 542	74 542	500 000	500 000				
61	Rozbudowa MOK	1 500 000					500 000	1 000 000	
<u>926</u>	<u>Kultura fizyczna i sport</u>	<u>26 000 000</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>50 000</u>	<u>2 100 000</u>	<u>7 500 000</u>	<u>9 400 000</u>	<u>6 950 000</u>
62	Modernizacja i rozbudowa OSiR przy ul. Nowowiejskiej	6 000 000			50 000	2 000 000	2 000 000	1 950 000	
63	Modernizacja i rozbudowa OSiR przy ul. Strzeleckiej	5 000 000				50 000	2 500 000	2 450 000	
64	Budowa sali widowiskowo - sportowej	15 000 000				50 000	3 000 000	5 000 000	6 950 000
	OGÓLEM	285 344 574	7 948 555	18 341 812	44 616 860	58 567 250	60 930 000	61 885 097	33 055 000

()

()

2. Zadania planowane do realizacji po roku 2013

Plany inwestycyjne Miasta po zakończeniu okresu planowania 2008 – 2013 kreśli „Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Tomaszowa Mazowieckiego 2008 – 2022”, zawierająca w dziesięcioletniej wizji między innymi zadania dotyczące:

- strefy społecznej, w tym:
 - 1) rozbudowy i udostępnienia bazy sportowej, w tym budowę aqua parku,
 - 2) utworzenie biblioteki multimedialnej,
 - 3) rewitalizację placówek kultury,
 - 4) ożywienie przestrzeni publicznej nad rzeką Pilicą,
 - 5) ożywienie budownictwa mieszkaniowego,
 - 6) podniesienie standardów mieszkań komunalnych,
 - 7) nadanie nowych funkcji społecznym obiektom przemysłowym w centrum,
- strefy gospodarczej z:
 - 1) rozbudową zaplecza hotelowego,
 - 2) utworzeniem centrum kongresowo – wystawienniczego,
 - 3) rozbudową sieci lokali gastronomicznych,
 - 4) utworzeniem strefy handlu i usług w obiektach przemysłowych w centrum,
 - 5) przygotowaniem nowych terenów pod inwestycje,
- strefy funkcjonalno – przestrzennej, w ramach której uzyskamy:
 - 1) zewnętrzną obwodnicę Miasta,
 - 2) parkingi na obrzeżach Miasta,
 - 3) ekologiczną komunikację miejską,
 - 4) ciągi pieszo – rowerowe łączące kluczowe miejsca Miasta,
 - 5) regulację brzegów rzek i rzeczek,
 - 6) programy racjonalnego wykorzystywania zasobów naturalnych,
 - 7) zmodernizowaną oczyszczalnię miejską,
 - 8) kompleksową sieć kanalizacji sanitarnej i deszczowej.

VI

Powiązanie projektów z innymi działaniami realizowanymi na terenie gminy/powiatu/województwa

Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013 musi być powiązany z dokumentami i programami planistycznymi będącymi podstawą polityki regionalnej zarówno na poziomie powiatowym, jak i wojewódzkim. Zgodność Planu Rozwoju Lokalnego ze strategicznymi dokumentami planistycznymi jest więc warunkiem koniecznym dla jego skutecznej realizacji.

1. Plany działań na poziomie powiatu

Powiat Tomaszowski w 2007 roku opracował nowe dokumenty strategiczne, z którymi Plan Rozwoju Lokalnego Tomaszowa Mazowieckiego ze swoimi celami strategicznymi i celami operacyjnymi oraz projektami i zadaniami pozostaje w zgodzie.

„Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Powiatu Tomaszowskiego na lata 2007 – 2015 z poszerzoną prognozą do roku 2020”, uznaje za cele strategiczne:

- rozwój i unowocześnienie infrastruktury technicznej sprzyjającej ochronie środowiska i rozwojowi obszarów wiejskich oraz odnawialnych źródeł energii, z następującymi celami operacyjnymi:
 - 1) poprawa stanu infrastruktury drogowej,
 - 2) poprawa uzbrojenia terenu,
 - 3) budowa obwodnicy miasta Tomaszów Mazowiecki,
 - 4) wprowadzenie edukacji ekologicznej do szkół,
 - 5) rozwój infrastruktury wiejskiej,
 - 6) promowanie wykorzystania odnawialnych źródeł energii.
- rozwój i unowocześnienie infrastruktury społecznej, zapewnienie dostępu do nowoczesnej opieki medycznej oraz ochronę zdrowia, a także wprowadzenie nowoczesnych metod nauczania oraz równego dostępu do placówek edukacyjnych, z celami operacyjnymi:
 - 1) zwiększenie nakładów na oświatę, opiekę zdrowotną, kulturę i sport,
 - 2) poprawa stanu infrastruktury społecznej oraz jej wyposażenia,
 - 3) edukacja zdrowotna dzieci i młodzieży.

- zwiększenie bezpieczeństwa i porządku publicznego, z celami operacyjnymi:
 - 1) poprawa organizacji ruchu drogowego zapewniającego bezpieczeństwo użytkowników,
 - 2) budowa i rozbudowa monitoringu na terenie powiatu.
- budowa wizerunku powiatu oraz rozwój walorów turystycznych powiatu, z celami operacyjnymi:
 - 1) rozwój usług turystycznych,
 - 2) szersze wykorzystanie walorów turystycznych powiatu,
 - 3) rozwój turystyki i agroturystyki.

„**Lokalny Plan Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego na lata 2007 – 2015 z poszerzoną prognozą do roku 2020**”, zawiera 69 zadań inwestycyjnych, które można przyporządkować do następujących projektów:

- budowa i modernizacja dróg i szlaków komunikacyjnych,
- modernizacja budynków szkolnych,
- opieka społeczna,
- zakup sprzętu ratowniczo – medycznego,
- bezpieczeństwo publiczne,
- programy edukacyjne,
- informatyzacja placówek oświatowych,
- promocja turystyki.

2. Plany działań na poziomie województwa

W styczniu 2006 roku Sejmik Województwa Łódzkiego uchwalił aktualizację „**Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007 – 2020**”, opartą na dokumencie opracowanym i uchwalonym w 2000 roku i poddanym ocenie w 2004 roku. Strategia dla województwa łódzkiego definiuje 3 sfery strategiczne, w ramach których wymienia cele operacyjne:

- sfera społeczna, związana ze wzrostem ogólnego poziomu cywilizacyjnego, w ramach której wymienia się:
 - 1) podnoszenie poziomu wykształcenia mieszkańców województwa,
 - 2) podnoszenie poziomu jakości życia,
 - 3) zmniejszanie zjawiska wykluczenia społecznego i modernizację systemów pomocy społecznej,

- 4) podnoszenie poziomu aktywności społecznej.
- sfera ekonomiczna, związana z poprawą konkurencyjności gospodarczej województwa, czyli:
 - 1) zwiększenie dostępności gospodarczej regionu,
 - 2) tworzenie nowoczesnej, prorozwojowej i innowacyjnej bazy gospodarczej,
 - 3) budowa społeczeństwa informacyjnego,
 - 4) trwałe i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich,
 - 5) podnoszenie ogólnego poziomu zatrudnialności i mobilności zawodowej mieszkańców województwa,
 - 6) tworzenie wizerunku regionu przyjaznego i atrakcyjnego dla podejmowania współpracy, inwestowania i życia mieszkańców.
 - sfera funkcjonalna, rozumiana jako rzeczywistość społeczno-ekonomiczna regionu, posiadająca własną podmiotowość kulturową i gospodarczą, w ramach której należy:
 - 1) stymulować przemiany w sieci osadniczej, polegające na wzroście roli miast w organizacji funkcjonalno-przestrzennej województwa,
 - 2) uporządkowanie gospodarki przestrzennej,
 - 3) umacnianie identyfikacji mieszkańców z województwem,
 - 4) poprawa warunków życia mieszkańców regionu poprzez poprawę jakości środowiska.

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta musi być także spójny z ustaleniami innych dokumentów programowych na poziomie regionalnym. Jego cele, a zatem i zadania przewidziane do wdrożenia, są więc powiązane z Wojewódzkim Planem Gospodarki Odpadami dla Województwa Łódzkiego na lata 2003 - 2010, Programem Ochrony Środowiska Województwa Łódzkiego z 2003 roku, Wojewódzkim Planem Zdrowotnym dla Województwa Łódzkiego z 2003 roku oraz Regionalną Strategią Zatrudnienia na lata 2003-2010.

VI

Oczekiwane wskaźniki osiągnięć Planu Rozwoju Lokalnego

Realizacja Planu Rozwoju Lokalnego będzie poddawana sprawdzeniu dwukrotnie, ewaluacją cząstkową po 2010 roku oraz ewaluacją końcową po 2013 roku. Kontrolą podlegać będzie stopień realizacji poszczególnych projektów i zadań, monitorowanie ich zgodności z planowanym zakresem prac i ich harmonogramem, sposobem finansowania oraz rezultatami.

Każdy projekt i zadanie podlegać będzie kontroli i ocenie, a stopień realizacji poszczególnych zadań zostanie określony według następującej skali efektywności:

znacznie powyżej celu	-	5
niewielko powyżej celu	-	4
na poziomie założonego celu	-	3
niewielko poniżej celu	-	2
znacznie poniżej celu	-	1
brak oceny	-	0

Narzędziem oceny projektów i zadań będzie system wskaźników wyników, rezultatów i oddziaływania.

Wskaźniki wyników

Rodzaj wskaźnika	Definicja	Jednostka miary
Infrastruktura drogowa	Drogi wybudowane lub zmodernizowane	km %
Digitalizacja	Usługi z wykorzystaniem technologii informatycznych	liczba %
Uzdatnianie i oczyszczanie ścieków	Poprawa wydajności oczyszczania ścieków	m ³ %
Przyjmowanie i recykling odpadów	Poprawa wydajności punktu przyjmowania odpadów i wzrost recyklingu	kg %
Przedsiębiorczość	Liczba podmiotów gospodarczych z sektora MMSP	liczba %
Edukacja	Liczba uczniów/studentów	liczba %
Infrastruktura edukacyjna	Liczba inwestycji	liczba m ²
Sfera społeczna	Liczba projektów i organizacja	liczba %

Wspólnoty i stowarzyszenia	Liczba wspólnot i stowarzyszeń	liczba %
Rewitalizacja	Liczba projektów i zadań	Liczba m ³

Wskaźniki rezultatów

Rodzaj wskaźnika	Definicja	Jednostka miary
Zwiększenie dostępności	Miara dostępności	%
Oszczędność czasu	Miara czasu	h
Ludność obsługiwana	Miara liczby obsługiwanych obywateli	liczba %
Usługi informatyczne	Miara liczby punktów dostępu	liczba %
Likwidacja odpadów	Miara korzystania gospodarstw domowych z wywozu śmieci	liczba %
Dystrybucja wody	Miara punktów poboru obsługiwanych przez nową lub zmodernizowaną sieć wodną	liczba km %
Odbiór nieczystości płynnych	Miara punktów zrzutu ścieków obsługiwanych przez nową lub zmodernizowaną sieć kanalizacji sanitarnej	liczba km %
Inwestycje bezpośrednie	Miara ilości przedsięwzięć inwestycyjnych	liczba %
Usługi edukacyjne	Miara ilości absolwentów z wykształceniem zawodowym i wyższym	liczba %
Usługi społeczne	Miara liczby osób objętych usługami społecznymi	liczba %
Wzrost atrakcyjności	Miara wzrostu liczby turystów	liczba %

Wskaźniki oddziaływania

Rodzaj wskaźnika	Definicja	Jednostka miary
Wpływ na poziom zatrudnienia	Miara nowopowstałych lub utrzymanych miejsc pracy	%
Wpływ na środowisko	Miara zanieczyszczenia środowiska	%
Wpływ na natężenie zjawiska	Miara natężenia zjawiska problemowego	%
Wpływ na wydajność	Miara stopnia wykorzystania zasobów	%
Wpływ na innowacyjność	Miara przyrostu przedsięwzięć z zakresu badań, rozwoju i nowoczesnych technologii	%

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

Wpływ na wykluczenie społeczne	Miara liczebności grup objętych zjawiskiem wykluczenia społecznego	%
Wpływ na aktywność	Miara aktywności zawodowej i przedsiębiorczości	%

VII

Plan finansowy na lata 2008 – 2013

1. Budżet Miasta

1.1. Budżet za lata 2004 – 2007

Budżet Miasta za lata 2004 – 2007				
	2004	2005	2006	2007
Dochody				
dochody na zadania własne	75 907 198	84 766 460	92 477 020	102 712 327
dochody na zadania zlecone	13 012 551	17 201 633	19 645 727	21 621 777,47
wynikające z porozumień	56 500	258 838	215 200	224 650
przychody z tytułu kredytów i pożyczek	5 209 194	6 898 905	8 085 492	6 945 157,71
przychody z tytułu wolnych środków	3 029 425	5 554 055	6 365 317	5 587 218,14
Razem	97 214 868	114 679 891	126 788 756	137 091 130,32
Wydatki				
wydatki bieżące	58 287 304	66 250 280	70 970 147	78 962 509
wydatki majątkowo-inwestycyjne	9 992 789	13 357 961	17 485 842	15 661 509
dotacje	4 320 493	5 111 274	6 592 388	7 478 371
kontrakty	-	224 881	43 798	-
wydatki na zadania zlecone	12 778 938	17 201 633	19 645 726	21 621 777
wydatki na zadania wynikające z porozumień	56 500	258 819	215 199	224 621
rozchody z tytułu spłat kredytów i pożyczek	6 319 794	5 841 723	6 186 279	3 905 139
Razem	91 755 818	108 246 571	121 139 379	127 853 926

1.2. Budżet Miasta na 2008 rok

Pozycja	Rok 2008
Dochody	127 276 779,45
w tym:	
dochody na zadania własne	102 187 878,14
dochody majątkowe	3 260 000,00
dochody na zadania z zakresu administracji rządowej	21 593 701,31
dochody wynikające z porozumień	289 200,00
Wydatki	142 087 318,45
w tym:	
wydatki na zadania własne	120 258 417,14
wydatki na zadania z zakresu administracji rządowej	21 539 701,31
wydatki na zadania wynikające z porozumień	289 200,00
Wynik	- 14 810 539,00
Przychody	20 716 068,00
w tym:	
z zaciągniętych pożyczek i kredytów na rynku krajowym	16 527 715,00
z tytułu innych rozliczeń krajowych	4 188 353,00
Rozchody	5 905 529,00

1.3. Prognoza budżetowa

Prognoza budżetu Miasta na lata 2009 – 2011			
	2009	2010	2011
Dochody	127 720 050,00	127 950 700,00	128 350 650,00
Wydatki	129 338 917,00	128 518 495,00	128 937 547,00
w tym odsetki	844 000,000	887 000,00	897 000,00
Wynik	- 1 618 867,00	- 567 795,00	- 586 897,00
Przychody budżetu	12 500 000,00	14 500 000,00	16 000 000,00
nadwyżka budżetowa /wolne środki/	0,00	0,00	0,00
pożyczki	1 500 000,00	1 500 000,00	1 500 000,00
kredyty	11 000 000,00	13 000 000,00	14 500 000,00
Rozchody budżetu	10 881 133,00	13 932 205,00	15 413 103,00
splata kredytu	9 578 856,00	12 621 520,00	13 943 702,00
splata pożyczek	1 302 277,00	1 310 685,00	1 469 401,00
inne	0,00	0,00	0,00
Ogółem dochody i przychody	140 220 050,00	142 450 700,00	144 350 650,00
Ogółem wydatki i rozchody	140 220 050,00	142 450 700,00	144 350 650,00

2. Inne źródła finansowania

Poniżej przedstawione zostaną możliwości aplikowania o fundusze krajowe i europejskie dla realizacji projektów i zadań zapisanych w Wieloletnim Planie Inwestycyjnym na lata 2008 – 2013.

Działanie	Zewnętrzne źródła finansowania
budowa ulic	<u>RPO WŁ*</u> : oś I, działanie I.1 – Drogi
„A może byśmy tak ... do Tomaszowa” wykreowanie nadpільicznego produktu turystycznego	<u>POIG***</u> : priorytet VI, działanie 6.4 – inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym (opis działań w przygotowaniu) <u>RPO WŁ*</u> : oś III, działanie III.5 – Infrastruktura Turystyczno-Rekreacyjna
przebudowa dróg tworzących obwodnicę centrum Miasta i obszaru rewitalizowanego (zadanie powiatu tomaszowskiego z udziałem Miasta)	<u>RPO WŁ*</u> : oś I, działanie I.1 – Drogi oś I, działanie I.4 – Miejski Transport Publiczny oś I, działanie I.5 – Inteligentne Systemy Transportu
budowa i remonty ciągów pieszych (zadanie powiatu tomaszowskiego z udziałem Miasta)	<u>RPO WŁ*</u> : oś I, działanie I.1 – Drogi
przebudowa wiaduktu kolejowego w ciągu ul. Gminnej	<u>RPO WŁ*</u> : oś I, działanie I.1 – Drogi oś I, działanie I.2 – Kolej
wyposażenie ulic w infrastrukturę służącą obsłudze transportu publicznego oraz pasażerów	<u>RPO WŁ*</u> : oś I, działanie I.4 – Miejski Transport Publiczny
zakup nowych autobusów zasilanych sprężonym gazem ziemnym lub innym paliwem ekologicznym	<u>POIS</u> : priorytet VII – transport przyjazny środowisku (opis działań w przygotowaniu) <u>RPO WŁ*</u> : oś I, działanie I.4 – Miejski Transport Publiczny
przebudowa zajezdni autobusowej MZK na potrzeby obsługi nowych autobusów zasilanych sprężonym gazem ziemnym lub innym paliwem ekologicznym	<u>POIS</u> : priorytet VII – transport przyjazny środowisku (opis działań w przygotowaniu) <u>RPO WŁ*</u> : oś I, działanie I.4 – Miejski Transport Publiczny
wykup nieruchomości do zasobów komunalnych	-
budowa budynku mieszkalnego wielorodzinnego przy ul. Słowackiego	Krajowy Fundusz Mieszkaniowy

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

budowa budynku mieszkalnego wielorodzinnego przy ul. Spalskiej i Kamiennej	Krajowy Fundusz Mieszkaniowy
program rozwoju mieszkalnictwa w mieście na lata 2011-2013	Krajowy Fundusz Mieszkaniowy
podwyższenie kapitału spółki TTBS	-
demontaż z budynków mieszkalnych lub obiektów użyteczności publicznej elementów zawierających azbest i ich unieszkodliwienie	<u>RPO WŁ*:</u> oś II, działanie II.2 – Gospodarka Odpadami
odnowienie zabytkowego budynku Pałacu Ślubów	<u>RPO WŁ*:</u> oś V, działanie V.4 – Infrastruktura Kultury <u>Ministerstwo Kultury:</u> program operacyjny – Dziedzictwo Kulturowe
modernizacja budynku Urzędu Miasta	<u>RPO WŁ*:</u> oś II, działanie II.6 – Ochrona Powietrza oś II, działanie II.10 – Sieci Ciepłownicze <u>PFRON*****</u>
budowa zintegrowanego systemu e-usług publicznych województwa łódzkiego – Wrota Regionu (zadanie Urzędu Marszałkowskiego z udziałem Miasta)	<u>RPO WŁ*:</u> oś IV, działanie IV.2 – E – usługi publiczne
szerokopasmowy system przesyłu danych	<u>RPO WŁ*:</u> oś IV, działanie IV.1 – Infrastruktura Społeczeństwa Informacyjnego
budowa basenu przy Zespole Szkół nr 4	<u>RPO WŁ*:</u> oś III, działanie III.5 – Infrastruktura Turystyczno – Rekreacyjna oś V, działanie V.3 – Infrastruktura Edukacyjna
budowa przedszkola	<u>RPO WŁ*:</u> oś V, działanie V.3 – Infrastruktura Edukacyjna
termomodernizacja przedszkola nr 7	<u>RPO WŁ*:</u> oś II, działanie II.6 – Ochrona Powietrza oś II, działanie II.10 – Sieci Ciepłownicze
budowa lub modernizacja placów zabaw przy żłobku i przedszkolach	<u>RPO WŁ*:</u> oś V, działanie V.3 – Infrastruktura Edukacyjna
budowa lub modernizacja boisk przy szkołach podstawowych i gimnazjach	<u>RPO WŁ*:</u> oś III, działanie III.5 – Infrastruktura Turystyczno – Rekreacyjna oś V, działanie V.3 – Infrastruktura Edukacyjna <u>Ministerstwo Sportu:</u> program „Blisko Boisko” program „Boisko w każdej gminie”

przebudowa hali balonowej przy Gimnazjum nr 7	<u>RPO WŁ*:</u> oś II, działanie II.6 – Ochrona Powietrza oś II, działanie II.10 – Sieci Ciepłownicze oś III, działanie III.5 – Infrastruktura Turystyczno – Rekreacyjna oś V, działanie V.3 – Infrastruktura Edukacyjna
Informatyzacja placówek edukacyjnych – system EDUNET	<u>RPO WŁ*:</u> oś IV, działanie IV.2 – E – usługi publiczne oś V, działanie V.3 – Infrastruktura Edukacyjna
renowacja parku Rodego	<u>RPO WŁ*:</u> oś III, działanie III.5 – Infrastruktura Turystyczno – Rekreacyjna <u>WFOŚiGW****:</u> Działanie – Ochrona Przyrody i Krajobrazu, Gospodarka Leśna
budowa i przebudowa oświetlenia Miasta	-
zabezpieczenie i turystyczne udostępnienie Grot Nagórzyckich	<u>RPO WŁ*:</u> oś III, działanie III.5 – Infrastruktura Turystyczno – Rekreacyjna <u>Ministerstwo Kultury:</u> program operacyjny – Dziedzictwo Kulturowe <u>WFOŚiGW****:</u> Działanie – Ochrona Przyrody i Krajobrazu, Gospodarka Leśna
rewitalizacja centrum Miasta	<u>RPO WŁ*:</u> oś VI, działanie VI.1 – Rewitalizacja Obszarów Problemowych
rekultywacja miejskiego składowiska odpadów komunalnych	<u>RPO WŁ*:</u> oś II, działanie II.2 – Gospodarka Odpadami
rozbudowa schroniska dla bezdomnych zwierząt wraz z instalacjami i urządzeniami	<u>WFOŚiGW****:</u> działanie – Ochrona Przyrody i Krajobrazu, Gospodarka Leśna
budowa O.K. Tkacz	<u>RPO WŁ*:</u> oś V, działanie V.4 – Infrastruktura Kultury <u>Ministerstwo Kultury:</u> program operacyjny – Rozwój Infrastruktury Kultury i Szkół Artystycznych
adaptacja budynku byłego sądu na pl. T. Kościuszki na pomieszczenia Miejskiej Biblioteki Publicznej	<u>RPO WŁ*:</u> oś V, działanie V.4 – Infrastruktura Kultury <u>Ministerstwo Kultury:</u> program operacyjny – Rozwój Infrastruktury Kultury i Szkół Artystycznych

rozbudowa MOK	<u>RPO WŁ*:</u> oś V, działanie V.4 – Infrastruktura Kultury <u>Ministerstwo Kultury:</u> program operacyjny – Rozwój Infrastruktury Kultury i Szkół Artystycznych
modernizacja i rozbudowa OSiR przy ul. Strzeleckiej	<u>RPO WŁ*:</u> oś III, działanie III.5 – Infrastruktura Turystyczno – Rekreacyjna
modernizacja i rozbudowa OSiR przy ul. Nowowiejskiej	<u>RPO WŁ*:</u> oś III, działanie III.5 – Infrastruktura Turystyczno-Rekreacyjna <u>Ministerstwo Sportu:</u> program „Blisko Boisko”
budowa sali widowiskowo – sportowej	<u>RPO WŁ*:</u> oś III, działanie III.5 – Infrastruktura Turystyczno-Rekreacyjna

- * Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013;
- ** Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko;
- *** Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka;
- **** Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi;
- ***** Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

VIII

System wdrażania

1. Jednostki odpowiedzialne za koordynację działań

Plan Rozwoju Lokalnego jest dokumentem ponadkadencyjnym, określającym cele i programy działań na kilka lat oraz wymagającym ciągłej pracy nad podnoszeniem jego jakości. Proces jego wdrażania jest złożonym przedsięwzięciem, wymagającym dobrego przygotowania informacyjnego i stałej komunikacji z otoczeniem.

Za wdrażanie Planu Rozwoju Lokalnego odpowiada Gmina – Miasto Tomaszów Mazowiecki, a organem odpowiedzialnym za zarządzanie i realizację zawartych w niej celów i zadań jest Prezydent Miasta, który poprzez jednostki organizacyjne Urzędu Miasta prowadzi i koordynuje wszystkie działania. Szczegółowy zakres odpowiedzialności wynika z regulaminu organizacyjnego Urzędu i zarządzeń Prezydenta Miasta.

Urząd Miasta Tomaszowa Mazowieckiego posiada strukturę organizacyjną i zasoby kadrowe zdolne do wdrożenia Planu Rozwoju Lokalnego.

2. Podmioty odpowiadające za realizację działań

Za realizację celów i zadań odpowiada Prezydent Miasta i wskazane przez niego osoby i jednostki organizacyjne Urzędu Miasta, które:

- opracowują i składają wnioski o finansowanie zewnętrzne zadań,
- przeprowadzają przetargi związane z realizacją zadań,
- nadzorują bieżącą dokumentację techniczną i finansową zadań,
- nadzorują wykonawców pod kątem terminowości i jakości realizacji zadań
- dbają o zgodności realizacji Planu z dokumentami strategicznymi wyższego rzędu,
- zbierają dane statystyczne i finansowe na temat postępów wdrażania oraz przebiegu realizacji projektów w ramach Planu,
- przygotowują informacje o zakresie realizacji Planu oraz prowadzą promocję Planu,
- przygotowują projekty rocznych i okresowych raportów na temat wdrażania Planu.

Karty celów strategicznych i operacyjnych zamieszczone w rozdziale III punkt 2 wskazują podmioty współuczestniczące we wdrażaniu celów strategicznych i operacyjnych Planu Rozwoju Lokalnego. Wykaz ten należy uzupełnić o jednostki merytoryczne Urzędu Miasta, które współuczestniczą w przygotowaniu i realizacji zaplanowanych zadań. Są to:

- Skarbnik Miasta,
- Architekt Miasta,
- Pełnomocnik ds. Kontroli i Nadzoru Właścicielskiego,
- Pełnomocnik ds. Rewitalizacji Miasta,
- Pełnomocnik ds. Kontaktów z Organizacjami Pozarządowymi,
- Wydział Inżyniera Miasta,
- Wydział Inwestycji,
- Wydział Rozwoju Przestrzennego i Gospodarki Nieruchomościami,
- Wydział Polityki Społecznej,
- Wydział Edukacji,
- Wydział Kultury, Sportu i Rekreacji,
- Wydział Rozwoju, Strategii i Promocji Miasta,
- Referat Budżetu,
- Referat Zamówień Publicznych,
- Referat Działalności Gospodarczej.

2. Harmonogram realizacji zadań

Harmonogram realizacji zadań zapisanych w Planie Rozwoju Lokalnego wynika z przyjętego Uchwałą Rady Miejskiej Nr XVIII/244/08 z dnia 26 czerwca 2008 roku „Wieloletniego Planu Inwestycyjnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013” oraz uchwały budżetowej zawierającej limit wydatków na wieloletnie programy inwestycyjne na lata 2008 - 2013.

Harmonogram realizacji zadań

Zadanie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
budowa ul. Tulipanowej						
budowa ul. Zakątnej, Drewnianej i Pułaskiego						
budowa ul. Bema						
budowa ul. Wierzbowej i Batalionów Chłopskich						
budowa ul. Parkowej i Świerkowej						
budowa ul. Czarnckiego, Pomorskiej i Słowackiego						
budowa ul. Bocianiey, Nadpilicicznej i Inżynierskiej						
budowa ul. Niebrowskiej i Literackiej						
budowa ul. Zgodnej						
budowa ul. Strefowej						
budowa ul. Pustej i Irysowej						
budowa ul. Rolnej i Lewej						
budowa ul. Cegielnianej i Ugaj						
budowa ul. Piaskowej						
budowa ul. Gajowej						
budowa ul. Kaktusowej						
budowa ul. Dolnej						
budowa ul. Błuszczowej						
budowa ul. Kruczej						

budowa ul. Gęsiej									
budowa ul. Lawendowej i Jeżynowej									
budowa ul. Chodkiewicza									
budowa ul. Skłodowskiego i Narewskiego									
budowa ul. Wola Wiaderna									
budowa ul. Bezdomej									
budowa ulic w osiedlu Rolandówka									
budowa ul. Orzeszkowej wraz z uzbrojeniem									
budowa ul. Chopina i odcinka ul. Garbarskiej*									
program budowy dróg w mieście na lata 2011-2013									
przebudowa dróg tworzących obwodnicę centrum Miasta i obszaru rewitalizowanego (zadanie powiatu tomaszowskiego z udziałem Miasta)									
budowa i remonty ciągów pieszych (zadanie powiatu tomaszowskiego z udziałem Miasta)									
przebudowa wiaduktu kolejowego w ciągu ul. Gminnej									
wyposażenie ulic w infrastrukturę służącą obsłudze transportu publicznego oraz pasażerów									
przebudowa zajezdni autobusowej MZK na potrzeby obsługi nowych autobusów zasilanych sprężonym gazem ziemnym lub innym paliwem ekologicznym									
zakup nowych autobusów zasilanych sprężonym gazem ziemnym lub innym paliwem ekologicznym									
„A może byśmy tak ... do Tomaszowa” wykreowanie nadpolicznego produktu turystycznego									

wykup nieruchomości do zasobów komunalnych									
budowa budynku mieszkalnego wielorodzinnego przy ul. Słowackiego									
budowa budynku mieszkalnego wielorodzinnego przy ul. Spalskiej i Kamiennej									
podwyższenie kapitału spółki TTBS									
program rozwoju mieszkalnictwa w mieście na lata 2011-2013									
demontaż z budynków mieszkalnych lub obiektów użyteczności publicznej elementów zawierających azbest i ich unieszkodliwienie (program pilotażowy)									
odnowienie zabytkowego budynku Pałacu Ślubów									
przebudowa budynku Urzędu Miasta									
budowa zintegrowanego systemu e-usług publicznych województwa łódzkiego – Wrota Regionu (zadanie Urzędu Marszałkowskiego z udziałem Miasta)									
szerokopasmowy system przesyłu danych									
budowa basenu przy Zespole Szkół Nr 4									
termomodernizacja Zespołu Szkół Nr 4*									
budowa Sali gimnastycznej przy Szkole Podst. Nr 7*									
budowa boiska przy ZS Nr 4*									
budowa przedszkola									
termomodernizacja Przedszkola Nr 7									
termomodernizacja Przedszkola Nr 11									
budowa lub modernizacja placów zabaw przy żłobku i przedszkolach									

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

budowa lub modernizacja boisk przy szkołach podstawowych i gimnazjach									
informatyzacja placówek edukacyjnych – system EDUNET (zadanie z udziałem Miasta)									
przebudowa Sali gimnastycznej przy Gimnazjum nr 7									
renowacja parku Rodego									
oświetlenie ul. Wodnej*									
budowa i przebudowa oświetlenia Miasta									
rewitalizacja centrum miasta									
przebudowa nawierzchni Pl. Narutowicza*									
zabezpieczenie i turystyczne udostępnienie Grot Nagórzyckich									
rekultywacja składowiska odpadów niebezpiecznych byłego ZWCh Wistom									
rozbudowa schroniska dla bezdomnych zwierząt wraz z instalacjami i urządzeniami									
budowa O.K. Tkacz									
adaptacja budynku byłego sądu na pl. T. Kościuszki na pomieszczenia Miejskiej Biblioteki Publicznej									
rozbudowa MOK									
modernizacja i rozbudowa OSiR przy ul. Nowowiejskiej									
modernizacja i rozbudowa OSiR przy ul. Strzeleckiej									
budowa sali widowiskowo – sportowej									

* zadanie z Załącznika nr 7 do Uchwały Budżetowej Limit Wydatków na Wieloletnie Programy Inwestycyjne na lata 2008 – 2013 z dnia 27 sierpnia 2008 r.

IX

Sposoby monitorowania, oceny i komunikacji społecznej

1. System monitorowania Planu Rozwoju Lokalnego

Monitorowaniem wdrażania i zarządzania Planem Rozwoju Lokalnego oraz jego poszczególnych elementów zajmuje się Komitet Monitorujący, powołany przez Prezydent Miasta odrębnym Zarządzeniem, z wyjątkiem przedstawicieli Rady Miejskiej, których wybór musi być zatwierdzony Uchwałą Rady Miejskiej. Dla zachowania ciągłości procesu przygotowania Planu i jego realizacji, w skład Komitetu Monitorującego wchodzi przedstawiciele jednostek organizacyjnych Urzędu Miasta, zaangażowanych w sporządzanie i wdrażanie Planu Rozwoju Lokalnego.

Zebrania Komitetu Monitorującego odbywają się raz na pół roku. Istnieje możliwość częstszych spotkań po uprzednim zawiadomieniu członków Komitetu. Funkcję Sekretariatu Komitetu Monitorującego pełni Wydział Rozwoju, Strategii i Promocji Urzędu Miasta Tomaszowa Mazowieckiego. Obowiązkiem w/w Wydziału jest zawiadamianie członków Komitetu o terminach posiedzeń, przygotowywanie na w/w posiedzenia szczegółowych informacji na temat postępów w realizacji Planu, przygotowywanie protokołów z posiedzeń Komitetu Monitorującego, zawierających ustalenia w/w posiedzeń i przesyłanie ich do członków Komitetu. Komitet Monitorujący analizować będzie ilościowe i jakościowe informacje na temat wdrażanych projektów i całego Planu Rozwoju Lokalnego w aspekcie finansowym i rzeczowym. Celem takiej analizy jest zapewnienie zgodności realizacji projektów i Planu z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami. Jeśli w raportach monitoringowych ujawnione zostaną problemy związane z wdrażaniem Planu, Komitet Monitorujący powinien podjąć działania mające na celu wyeliminowanie pojawiających się trudności wdrożeniowych.

2. Sposoby oceny Planu Rozwoju Lokalnego

Na planowe posiedzenia Komitetu Monitorującego Wydział Rozwoju, Strategii i Promocji Miasta we współpracy z innymi komórkami organizacyjnymi Urzędu Miasta, w tym szczególnie z Wydziałem Inwestycji oraz Referatem Budżetu, przygotowuje szczegółową informację na temat postępów w realizacji projektów

i zadań Planu Rozwoju Lokalnego w formie standardowego raportu monitorującego (Załącznik nr 1).

Wydział Rozwoju, Strategii i Promocji Miasta we współpracy z innymi komórkami organizacyjnymi Urzędu Miasta, w tym szczególnie z Wydziałem Inwestycji oraz Referatem Budżetu, do 31 marca każdego roku przygotowuje tabele ewaluacyjne (Załącznik nr 2) dotyczące realizacji projektów i zadań w roku poprzednim oraz na ich podstawie przedstawia projekt Raportu Ewaluacyjnego. W raporcie tym zawarte będą wnioski i rekomendacje związane z realizacją Planu Rozwoju Lokalnego. Projekt Raportu Ewaluacyjnego będzie omawiany przez Komitet Monitorujący i przedstawiany w formie informacji Radzie Miasta.

Aktualizacja Planu Rozwoju Lokalnego, oparta o wnioski i rekomendacje z raportów ewaluacyjnych wymaga uchwały Rady Miejskiej.

Na koniec okresu planowania, tzn. w pierwszym półroczu 2014 roku, Komitet Monitorujący sporządzi Raport Końcowy, obrazujący faktycznie zrealizowane zadania w kontekście założeń Planu Rozwoju Lokalnego. Wszelkie rozbieżności pomiędzy ustaleniami Planu, a jego rzeczywistym wykonaniem będą w w/w raporcie szczegółowo wyjaśnione. Raport końcowy będzie przyjmowany w drodze Uchwały Rady Miejskiej.

3. Sposoby inicjowania współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i organizacjami pozarządowymi

Władze samorządowe w trakcie wdrażania Planu Rozwoju Lokalnego muszą znaleźć skuteczną metodę przekazywania informacji do otoczenia. Powinny także zwrócić baczną uwagę na sprawny system przyjmowania informacji z otoczenia, od partnerów społecznych, podmiotów prywatnych i organizacji pozarządowych.

Możemy wyróżnić dwa główne typy otoczenia, z którym władze Miasta muszą się komunikować. Po pierwsze jest to otoczenie wewnętrzne, obejmujące pracowników urzędu, którzy uczestniczą bezpośrednio w administrowaniu miastem, ich wiedzę, motywację, umiejętności praktyczne, kompetencje interpersonalne, lecz także technologię i zasoby organizacji. Otoczenie zewnętrzne to ogół mieszkańców Miasta, w którym można wyróżnić szereg grup, organizacji, stowarzyszeń i instytucji czy przedsiębiorstw z terenu Miasta oraz sąsiednie gminy, struktury powiatowe, wojewódzkie i ogólnopolskie.

Obszary działań w zakresie komunikacji i współpracy władz Miasta Tomaszowa Mazowieckiego z otoczeniem to:

- informowanie o postępach wdrażania Planu Rozwoju Lokalnego, tak aby każdy mieszkaniec Miasta miał możliwość uzyskania informacji o aktualnym stanie prac wdrożeniowych wraz z wglądem w raporty monitoringowe, raporty ewaluacyjne i raporty końcowe,
- umożliwienie mieszkańcom Miasta udziału w pracach nad monitoringiem i ewaluacją Planu,
- współpraca z mediami lokalnymi w zakresie przekazywania informacji o wdrażanych projektach i zadaniach.

4. Działania informacyjne i promocja Planu Rozwoju Lokalnego

Budowanie wizerunku Planu wymaga dwojakiego rodzaju działań:

- zarządzania informacją, mającego na celu sprawne, efektywne i planowe przekazywanie informacji do otoczenia, zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego,
- stworzenia w społeczności lokalnej oraz dalszym otoczeniu Miasta świadomości wzajemnych powiązaniach i zależności.

Wydział Rozwoju, Strategii i Promocji Miasta realizuje działania informacyjne i promocyjne w zakresie realizacji Planu Rozwoju Lokalnego, mające na celu przede wszystkim informowanie opinii publicznej, w tym szczególnie potencjalnych i faktycznych beneficjentów projektów i zadań o ich rezultatach. Prasa lokalna i regionalna, telewizja i radio o zasięgu regionalnym oraz portale internetowe związane z Miastem, w tym strona internetowa Urzędu Miasta muszą na bieżąco podawać informacje na temat realizacji Planu, zarówno w formie materiałów redakcyjnych, jak i artykułów i audycji płatnych.

Dodatkowo Miasto zobowiązane jest do informowania i promocji projektów i zadań współfinansowanych ze środków unijnych, w tym szczególnie do systematycznego informowania na temat faktycznego i możliwego zaangażowania finansowego UE w realizację projektów oraz stanie zaawansowania realizacji tych zadań i ich efektów.

Załącznik nr 1

Raport monitoringowy z realizacji projektu

1. Tytuł projektu:
2. Okres objęty raportem:
3. Dane jednostki/osoby przygotowującej raport:
4. Opis działań zrealizowanych w okresie objętym raportem monitoringowym:
5. Harmonogram realizacji projektu:

a) planowany

Etapy realizacji projektu (kwartaly)	Rok				Rok			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV

b) rzeczywisty

Etapy realizacji projektu (kwartaly)	Rok				Rok			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV

6. Działania jakie zostaną zrealizowane w najbliższym czasie:

7. Informacje o problemach związanych z realizacją projektu:

8. Finansowa realizacja projektu:

Etapy realizacji projektu (rok i kwartał)	Źródło 1		Źródło 2		Źródło 3		Źródło 4	
	Planowane wydatki	Faktyczne wydatki	Planowane wydatki	Faktyczne wydatki	Planowane wydatki	Faktyczne wydatki	Planowane wydatki	Faktyczne wydatki
RAZEM								

ZALĄCZNIK 2

TABELA EWALUACYJNA

Metryka projektu:

Obszar strategiczny	
Cel operacyjny	
Zadanie/działanie	
Osoba/jednostka odpowiedzialna	
Termin realizacji zadania	

Karta realizacji projektu

L.p.	Planowane działania - Opis i planowany termin	Podjęte działania - Opis i termin podjętych działań	Efekty - termin i opis wykonanych działań	Nakłady - rzeczywiście, różnica planowane, różnica	Przyczyny odchyłań	Uwagi i propozycje działań
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						

Przewodniczący Rady Miejskiej
Tomaszowa Maz.

Zenon Adam Łaska

